

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА**

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Допущено до захисту

“ _____ ” _____ 2024 р.

Зав. кафедри, д.е.н., професор

_____ Соколюк С.Ю.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
МАГІСТРА**

**ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА РИЗИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ
"ПОГРЕБИЩЕНСЬКЕ" ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Виконав - студент 2 курсу,

21м-пт групи

освітньої програми «Аграрне

підприємництво та агротрейдинг»

спеціальності 076 Підприємництво

та торгівля

Устименко Богдан Олександрович

Науковий керівник – к.е.н., доцент

Жарун Олена Володимирівна

Умань – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА

Факультет економіки і підприємництва

Кафедра підприємництва, торгівлі та біржової діяльності

Освітня програма «Аграрне підприємництво та агротрейдинг»

Спеціальність 076 «Підприємництво та торгівля»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., професор

Соколюк С. Ю.

“ ” 20__ року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту **Устименку Богдану Олександровичу**

1. Тема роботи «Економічна оцінка ризиків діяльності ТОВ "Погребищенське" Вінницької області»

Керівник роботи к. е. н., доцент **Жарун Олена Володимирівна**

затверджені наказом по університету від “ ” 20__ року №__

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи наукова та навчальна література з проблем теорії і практики зниження ризиків підприємств, стратегічного управління підвищенням ефективності, розвитку потенціалу підприємства, а також нормативно-правові акти України та статистичні дані. Також в роботі були використані Статут ТОВ "Погребищенське" та дані його фінансової звітності за 2022-2023 роки

4. Перелік питань, які потрібно розробити

1. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

2. ДІАГНОСТИКА КРИЗОВОГО СТАНУ ТА АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА 3.РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ У ТОВ "ПОГРЕБИЩЕНСЬКЕ"

5. Перелік графічного матеріалу

Робота містить 17 таблиць, 2 рисунки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	10.10.2023
2.	Одержання індивідуального завдання	11.09.2023
3.	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	11.09.2023
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - інші заходи	Жовтень - грудень 2023
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	Грудень 2023
6.	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	Лютий 2024 Травень 2024 Жовтень 2024 Листопад 2024
7.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	29.11.2024
8.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	01.12.2024
9.	Перевірка роботи на академічний плагіат	06.12.2024
10.	Одержання відгуку наукового керівника	08.12.2024
11.	Попередній захист роботи на кафедрі	11.12.2024
12.	Затвердження роботи завідувачем кафедри	12.12.2024
13.	Одержання рецензії	13.12.2024
14.	Захист кваліфікаційної роботи	16.12.2024

Студент _____ Устименко Б.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Жарун О.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА.....	
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА КРИЗОВОГО СТАНУ ТА АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА.....	
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	
2.2. Оцінка ризиків в діяльності підприємства.....	
2.3 Аналіз ефективності діючої системи зниження ризиків діяльності підприємства.....	
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ У ТОВ "ПОГРЕБИЩЕНСЬКЕ"	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

Реферат
на кваліфікаційну роботу :
«Економічна оцінка ризиків діяльності ТОВ "Погребищенське" Вінницької області»

студента факультету економіки і підприємництва
Уманського національного університету садівництва Устименка Б.О.

Основна характеристика підприємництва в сучасних умовах полягає в його уразливості на тлі нестабільних і несприятливих факторів зовнішнього середовища, загострення конкуренції, посилення невизначеності, повномасштабного вторгнення, що зумовлює стійку тенденцію до зростання числа фінансово неплатоспроможних підприємств. У той же час, занепад фінансово-економічної діяльності підприємств означає не тільки збитки для акціонерів, кредиторів, партнерів, споживачів продукції, але й зменшення розмірів податкових платежів до бюджету, а також збільшення безробіття, що, у свою чергу, може слугувати одним із факторів макроекономічної нестабільності.

Загальний зміст роботи викладений на 58 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 17 таблиць, 2 рисунки. Кількість використаних джерел становить 50 наукових праць. Перший розділ роботи – теоретичний. В ньому висвітлено теоретичні аспекти проблем зниження ризиків господарської діяльності підприємства. Другий розділ – практичний. Проведено аналіз показників та оцінку ризиків здійснення діяльності підприємства. Третій розділ висвітлює напрями зниження ризиків у підприємства.

Ключові слова: *ризики, конкуренція, криза, ефективність.*

The main characteristic of entrepreneurship in modern conditions is its vulnerability against the background of unstable and unfavorable environmental factors, increased competition, growing uncertainty, and full-scale invasion, which leads to a steady upward trend in the number of financially insolvent enterprises. At the same time, the decline in financial and economic activity of enterprises means not only losses for shareholders, creditors, partners, and consumers of products, but also a decrease in tax payments to the budget, as well as an increase in unemployment, which, in turn, may serve as a factor of macroeconomic instability.

Keywords: *risks, competition, crisis, efficiency.*

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки господарське функціонування підприємств супроводжується різноманітними ризиками, спричиненими невизначеністю та мінливістю економічного середовища, в межах якого вони провадять свою діяльність.

Повномасштабне вторгнення на територію України стало суттєвим чинником посилення несприятливого впливу значної кількості ризиків для вітчизняних суб'єктів господарювання. Підприємства зіштовхнулися з низкою проблем пов'язаних з війною, таких як: втрата майна та потреба в релокації бізнесу, відтік робочої сили (зокрема, пов'язаний з виїздом за кордон та мобілізацією населення), порушення логістичних ланцюгів поставок товарів, а також інших проблем, зумовлених загостренням економічної ситуації в Україні та світі, до яких можна віднести зростання цін на сировину і матеріали, зниження платоспроможного попиту на ринку тощо.

Адаптивність бізнесу до ризиків вкрай важлива для відновлення економічної активності підприємств та національної економіки в цілому. Зважаючи на це, важливість якісного аналізу ризиків очевидна, а дослідження процесу управління ризиками в рамках сьогодення набуває ще більшої актуальності.

У вітчизняному науковому просторі дослідженням проблематики ризиків, з якими стикаються господарюючі суб'єкти різних видів економічної діяльності, та пошуком шляхів їх нейтралізації займалися, зокрема, такі автори: Бездітко О. [4] (обґрунтовано теоретико-методологічні засади управління ризиками інвестиційних проєктів); Коць О. О. [18] (розглянуто класифікацію ризиків промислового підприємства); Лошенюк О. В., Мурована Т. О. [22] (проаналізовано ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання); Наливайко С. М. [19] (досліджено ризики забезпечення конкурентоспроможності продукції швейних підприємств в умовах воєнного стану); Томілін О. [47] (обґрунтовано методику управління ризиками на підприємствах деревообробної промисловості); Тітова С. [45] (охарактеризовано

різні наукові підходи до класифікації ризиків в економічній теорії); Чернішевська Т. [50] (сформовано концептуальні положення управління фінансовими ризиками) та ін.

Однак, не применшуючи внесок зазначених праць у розвиток вітчизняної науки і практики, варто відзначити, що в сучасних нестабільних умовах функціонування підприємницького середовища, які ускладнені активними військовими діями на теренах нашої держави, спектр ризиків діяльності суб'єктів бізнесу суттєво розширився, а ймовірність їх настання та сила впливу значно зросли. У зв'язку з цим, питання щодо особливостей ризиків підприємств в умовах воєнного стану, а також практичних аспектів якісного аналізу ризиків та способів їх мінімізації потребують подальших наукових досліджень.

Мета роботи: розгляд ризиків у підприємницькій діяльності, ризик-менеджменту в діяльності підприємства та пошук інструментів для забезпечення ефективного управління ризиками та мінімізації ймовірності банкрутства.

Завданням даної роботи є:

- визначити сутність понять ризику, управління ризиками та банкрутства;
- вивчити методи діагностики кризового стану підприємства;
- провести організаційно-економічну характеристику досліджуваного підприємства;
- здійснити аналіз управління ризиками підприємства;
- побудувати діагностичні моделі запобігання банкрутства компанії;
- надати рекомендації щодо управління ризиком на підприємстві;
- визначити шляхи вдосконалення системи запобігання кризового стану підприємства.

Об'єктом дослідження є оцінка ризиків та запобігання банкрутства в сучасному бізнес-середовищі.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні підходи, практичні рекомендації щодо зниження ризику та запобігання банкрутства в сучасному бізнес-середовищі.

В роботі використано наступні **методи дослідження**: аналіз і синтез, порівняння, моделювання, індукція, дедукція.

При написанні роботи використано наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань управління ризиками та діагностики банкрутства, підручники, монографії, автореферати та матеріали науково-практичних конференцій, законодавчі та нормативні документи України, статистичні матеріали, Інтернет-ресурси, фінансова звітність підприємства за 2019-2023 роки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ РИЗИКІВ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Будь-яка сфера діяльності та будь-який вид активності в нашому житті неодмінно пов'язані з ризиком. Підприємницька діяльність не є виключенням. Будь-яке підприємство, не залежно від сфери діяльності, розмірів та форми власності несе певні ризики.

Враховуючи сучасні умови функціонування української економіки питання управління ризиками набуває неабиякого значення. Адже все більше підприємств стикаються з проблемами в своїй діяльності. Це і проблеми з логістикою, і проблеми з енергетикою, і проблеми з падінням купівельної спроможності споживачів, і багато інших. Ефективний ризик менеджмент, це інструмент який покликаний спрацювати на випередження, мінімізувати негативний ефект того чи іншого ризику у випадку його реалізації.

Ризики мають безпосередній вплив на значення ключових показників ефективності діяльності підприємств. Саме тому, важливими є проведення аналізу ризиків, правильна і швидка реакція на ризики та їх врахування при прийнятті управлінських рішень, адже ігнорування ризику може призвести до негативних наслідків, включаючи банкрутство. Хоча наслідки прояву ризиків найчастіше є негативними, спричиняючи втрату чи недоотримання запланованого прибутку, проте варто зауважити, що ризики – це не тільки загроза не досягти очікуваного результату, але, іноді, й можливість перевищити його та бути «у виграві». Це, власне, і уособлює підприємницький ризик. Для окремого підприємства набір ризиків та ступінь ризикованості можуть відрізнятися в залежності від розміру підприємства, структури капіталу, виду продукції, що виробляється, ринків збуту, регуляторного середовища тощо.

В умовах війни підвищення рівня ризиків для підприємств посилює важливість та необхідність вміння вдало та вчасно їх ідентифікувати, оцінити та прийняти відповідне рішення, яке б мінімізувало можливий негативний вплив або максимізувало виграш, якщо такому є місце бути. Для цього необхідно безпосередньо розібратися в процесі управління ризиками, який включає в себе такі етапи [15]:

- 1) ідентифікація ризиків;
- 2) оцінка та аналіз ризиків (якісний аналіз; кількісний аналіз; комплексний аналіз);
- 3) визначення стратегій та підбір методів управління ризиками;
- 4) контроль і моніторинг ризиків, оцінка ефективності управління ними.

В ході першого етапу підприємствам необхідно ідентифікувати ризики, які їм загрожують на тому чи іншому етапі функціонування, тобто визначити їх перелік, згрупувати за окремими сферами та напрямом впливу, що є необхідним кроком для коректної подальшої їх оцінки та прийняття рішень. Повна і деталізована ідентифікація ризиків дозволяє чітко визначити місце кожного виду ризику в загальній системі управління. Вона дає можливість підбору і застосування найбільш прийнятних та раціональних методів і прийомів для ефективного управління ризиками. Сформованість груп ідентифікованих ризиків залежить від того, з якої позиції впливу відбувалась оцінка ризиків та, власне, специфіки діяльності конкретного підприємства. З огляду на викладене вище, доречно зробити змістовний аналіз основних груп ризиків, важливих при оцінюванні стану підприємства.

В контексті сьогодення спектр ризиків, з якими стикається кожен вітчизняний господарюючий суб'єкт, значно розширився з початку повномасштабного вторгнення, а вплив «класичних» (найбільш поширених) ризиків, що загрожували підприємствам і у мирний час, суттєво посилюється фактором війни. На рис. 1.1 відображено класифікацію основних ризиків діяльності виробничих підприємств.

Група фінансових ризиків містить в собі зовнішні та внутрішні ризики, які виникають в ході взаємодії підприємства з різними фінансовими інститутами, зокрема інвестиційними компаніями та банками.

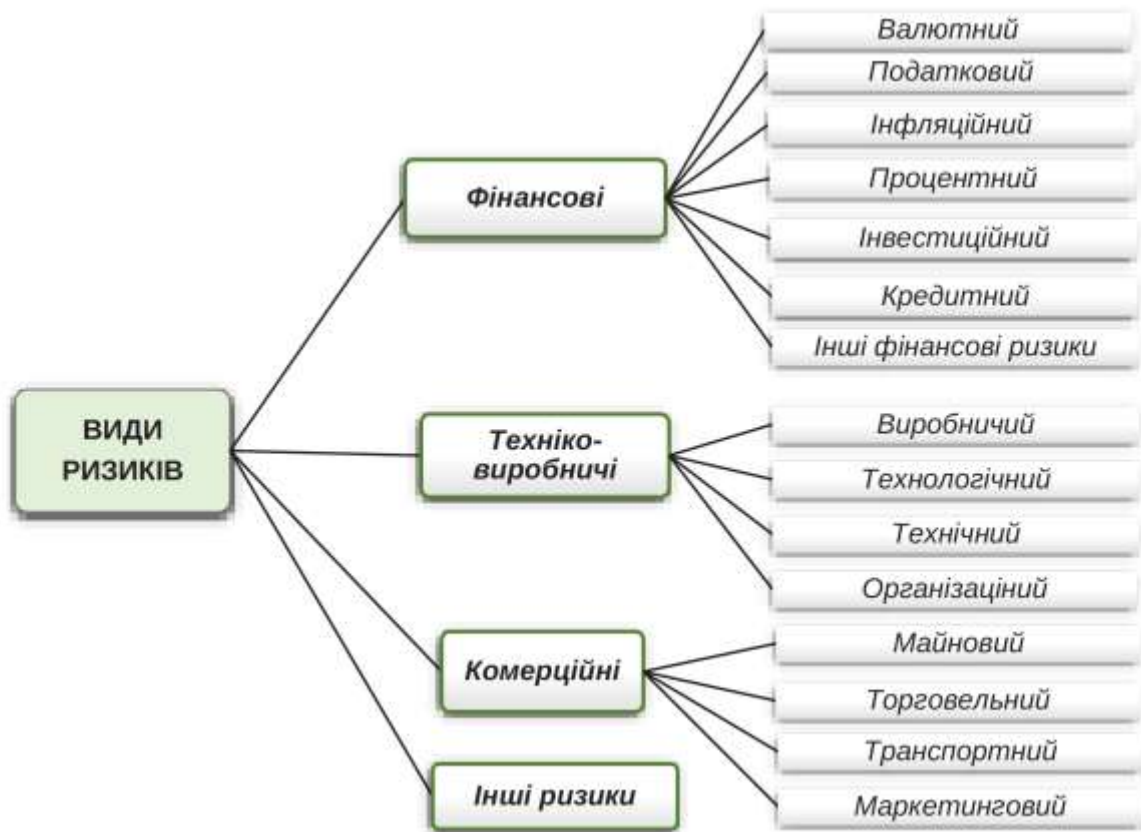

Рис. 1.1. Класифікація основних ризиків виробничих підприємств

Фінансові ризики спричинені, насамперед, нестабільністю фінансового ринку у зв'язку із: зміною ринкової вартості цінних паперів, коливанням валютних курсів та відсоткових ставок, інфляційними процесами, змінами податкового законодавства тощо. Крім того, до цієї групи ризиків можна віднести: нездатність партнерів до вчасного виконання зобов'язань, нерациональний спосіб вкладення капіталу, зниження ліквідності активів та неможливість їх реалізації в обмежений проміжок часу.

Група техніко-виробничих ризиків охоплює виробничий процес на підприємстві. Виробничий ризик – пов'язаний зі збитком внаслідок зупинки виробництва, а також впливу певних чинників, які призводять до втрати основних та оборотних засобів (споруд, транспорту, сировини), а також ризики, пов'язані із застосуванням у виробництві нової техніки та технології [14].

Технологічний ризик виникає в разі застосування підприємством застарілих технологій у виробництві, інноваційний – у випадку, коли підприємство відмовляється від використання інноваційних підходів або впроваджені інноваційні проєкти провалюються.

Технічний ризик виникає, коли підприємство застосовує застарілу та зношену техніку, що, в свою чергу, може призводити до простоїв у виробництві та виникненні додаткових втрат, зумовлених ремонтом тощо.

Організаційні ризики повністю зумовлені внутрішніми чинниками та процесами, які відбуваються на підприємстві, зокрема тим, наскільки правильні рішення приймає менеджмент підприємства.

Група комерційних ризиків виникає через невизначеність результату під час здійснення певної комерційної операції, в основному – в ході реалізації продукції.

Майнові ризики пов'язані з ймовірністю втрати майна підприємства з різноманітних причин (наприклад, крадіжка, надмірне навантаження техніки, воєнні дії).

Торговельні ризики зумовлені втратами, які підприємство може понести внаслідок затримки платежу від контрагента або відмови від платежу за поставлені товари, чи несвоєчасну поставку сировини тощо.

Транспортний ризик зумовлений ймовірністю втрат активів під час транспортування. Чинниками маркетингового ризику є конкурентоспроможність продукції і фірми загалом, цінова і асортиментна політика, правові аспекти поводження на ринку [4].

До інших ризиків відносять, зокрема, екологічні, соціально-політичні, адміністративно законодавчі, природно-кліматичні, геополітичні тощо.

Управління ризиком є ключовим елементом успішного функціонування підприємств та організацій у сучасному бізнес-середовищі. Ця концепція визначається як систематичний підхід до ідентифікації, оцінки, контролю та зменшення ризиків, які можуть впливати на досягнення стратегічних та фінансових цілей підприємства. Управління ризиком передбачає поєднання теоретичних підходів з практичною реалізацією, спрямованими на забезпечення стійкості та управлінської ефективності.

Етимологія терміну «ризик» сягає корінням у грецьке “*ridsikon, ridsa*” – струмок, скеля. У перекладі з італійської “*risiko*” означає небезпека, загроза,

“risicare” – маневрувати між скелями. Французькою “risque” – загрожувати, ризикувати [11].

Ризик – це насамперед можливий розкид результатів, можливе їх коливання навколо очікуваного значення. Ризик наявний практично в усіх діях людини. Якщо є ризик, то не можна точно передбачити результати діяльності. Наявність ризику зумовлює ситуацію непевності (невизначеності) стосовно того, які саме результати ми отримаємо [50].

Ризик завжди пов'язаний з невизначеністю. З точки зору економічної теорії, невизначеність – це неможливість отримання повної інформації про об'єктивні та суб'єктивні чинники функціонування системи. Розрізняють три види невизначеності:

- невизначеність 1-го виду – це невизначеність, за якої відомі всі можливі результати та ймовірності цих результатів, одержані статистичними методами або експертним шляхом;
- невизначеність 2-го виду – це невизначеність, за якої відомі всі можливі результати, але неможливо оцінити ймовірність їх настання;
- невизначеність 3-го виду – це невизначеність, за якої неможливо точно оцінити можливі результати та ймовірності їх настання [32].

Гіржева О.М., Бірченко Н.О. у своїй роботі зазначають, що на сьогодні у науці нараховують більше 40 різноманітних критеріїв класифікації ризиків та більше 220 видів ризиків, тому у літературі немає єдиного розуміння сутності даної категорії та загальноприйнятих підходів до класифікації [10].

За групами можна виділити зовнішні, внутрішні та змішані ризики. Зовнішні ризики – це ризики, що виникають поза організацією та є некерованими з боку підприємства. До зовнішніх ризиків на макrorівні можна віднести наступні фактори: геополітичний, природний, демографічний, ринкова кон'юнктура. До зовнішніх ризиків на мікрорівні можна віднести: фінансовий, соціально-політичний, конкуренція. Внутрішні ризики, що виникають всередині організації та є керованими з боку підприємства, а саме: корпоративний ризик, управління знаннями, виробничий. Змішані ризики, короткострокові та постійні. Короткострокові ризики існують протягом певного проміжку часу і, в принципі,

можуть бути чітко визначені. Постійні ризики безперервно загрожують підприємницької діяльності компанії в конкретному географічному регіоні або сфері комерційної діяльності [5]. В таблиці 1.1 наведено поділ підприємницьких ризиків за видами згідно Вірста А.О.

Таблиця 1.1

Види підприємницького ризику [8]

Вид ризику	Опис
Виробничий	Пов'язаний з безпосередньо господарською діяльністю підприємства, орієнтованої на отримання максимального прибутку шляхом задоволення потреб і запитів покупців відповідно до вимог ринку.
Комерційний	Пов'язаний з комерційною діяльністю. Він виникає в процесі реалізації товарів і послуг, вироблених або куплених підприємством.
Фінансовий	Пов'язаний з фінансовою діяльністю. Він виникає при здійсненні фінансових угод, виходячи з того, що в ролі товару виступає капітал, цінні папери, валюта.

Виходячи з того що ризик завжди пов'язаний з невизначеністю, можемо зробити висновок про те що не можливо звести ризик до нуля, адже не можливо врахувати все. Але що може зробити менеджер, так це мінімізувати ризик, зменшити негативний ефект від його настання до прийнятного рівня, котрий буде виправданим на фоні потенційного прибутку підприємства від реалізації тієї чи іншої стратегії.

Ризик-менеджмент – це управління організацією в цілому або окремими її підрозділами з урахуванням факторів ризику (тобто випадкових подій, що впливають на організацію) на основі особливої процедури їх виявлення й оцінки, а також вибору і використання методів нейтралізації наслідків цих подій, обміну інформацією про ризики і контролю результатів застосування цих методів [20].

Послідовність розроблення політики ризик-менеджменту включає наступні етапи [45]:

- визначення можливих видів ризику;
- встановлення основних факторів впливу на рівень ризиків;
- оцінювання ймовірності настання окремих видів ризику;

- прогнозування можливого розміру фінансово-економічних втрат та визначення зони допустимого ризику;
- розроблення системи заходів запобігання ризикам;
- внутрішнє і зовнішнє страхування можливих фінансових втрат у разі настання ризикової події;
- оцінювання ефективності розроблених заходів.

Згідно із законом Верховної Ради України, «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство - визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів н інакше як через застосування ліквідаційної процедури.

Фактори та ознаки банкрутства в сучасному бізнес-середовищі відіграють критичну роль у прогнозуванні фінансових труднощів підприємств та прийнятті стратегічних рішень для запобігання банкрутству. Ця тема включає аналіз ключових аспектів, що можуть вести до фінансової неплатоспроможності підприємства та її вплив на бізнес-середовище.

Серед економічних причин банкрутства підприємств виокремлюють фактори зовнішнього та внутрішнього впливу. Зовнішні фактори є об'єктивними по відношенню до підприємства банкрута: світова економічна криза; політична нестабільність суспільства; зміна зовнішньоекономічної спрямованості держави і необґрунтованість економічної політики уряду; погіршення соціально-економічної ситуації; недосконалість законодавчої системи та інші. Внутрішніми факторами впливу, які є суб'єктивними для підприємства-банкрута, можна визначити такі: несвоєчасність і неадекватність реакції на зміни в ринковому середовищі; стійкі недоліки у економічній політиці підприємства; недосконалість системи стратегічного планування і розвитку підприємства; неефективність використання інструментарію управління підприємством; низький техніко-технологічний рівень виробництва (здійснення послуг); значні прорахунки в організації праці; збільшення різних видів заборгованостей; необґрунтованість вибору інвестиційних проектів на фоні недостатності джерел

фінансування; недостатність або нерегулярність застосування на підприємстві доступних засобів діагностики банкрутства [16].

Наведений перелік факторів можна вважати в цілому вичерпним в умовах мирного часу. Тоді як в умовах воєнного стану, перелік зовнішніх факторів котрі можуть спровокувати банкрутство суттєво збільшиться. Адже на діяльність підприємства може вплинути негативно і проблема логістики, і стрімкої інфляції, і проблеми в енергетиці та багато інших.

Ознаки банкрутства можна розглядати як з точки зору законодавства та і з економічної точки зору.

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» боржником вважається суб'єкт підприємницької діяльності, який неспроможний виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами, у тому числі зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати.

Економічні ознаки банкрутства можна розділити на дві групи. До першої групи належать показники, що свідчать про можливі фінансові утруднення та ймовірності банкрутства у недалекому майбутньому:

- низькі значення коефіцієнтів ліквідності і тенденція їх до зниження;
- наявність хронічно простроченої кредиторської та дебіторської заборгованості;
- збільшення до небезпечної межі частки позикового капіталу в загальній його сумі; дефіцит власного оборотного капіталу;
- систематичне збільшення тривалості обороту капіталу;
- наявність наднормативних запасів сировини і готової продукції;
- використання нових джерел фінансових ресурсів на не вигідних умовах;
- несприятливі зміни в портфелі замовлень; падіння ринкової вартості акцій організації;
- зниження виробничого потенціалу [50].

Таким чином вчасне виявлення факторів та ознак банкрутства, а також відповідне реагування на них, є важливими аспектами управління фінансовою

стійкістю підприємств і запобігання фінансовим труднощам. Фактори та ознаки банкрутства в сучасному бізнес-середовищі є критичними для вчасного виявлення фінансових труднощів підприємств. Внутрішні та зовнішні фактори можуть сприяти банкрутству, і їх аналіз є важливим для стратегічного управління. Доцільно використовувати інструменти та методи для діагностики фінансового стану підприємства, а також дотримуватися вимог законодавства щодо відновлення платоспроможності та уникнення банкрутства.

Аналізуючи джерела на тему «діагностика кризового стану підприємства», можна дійти висновку, що на сьогоднішній день не існує єдиного визначення даного поняття серед науковців. Кожен науковець має власний погляд на сутність поняття діагностика кризового стану підприємства (ДКСП) залежно від цілей, суб'єктів, об'єктів і способів проведення аналізу. На думку автора найбільш актуальне визначення надає І. Бланк, він визначає ДКСП як систему цільового фінансового аналізу, спрямовану на виявлення кризового стану підприємства, який спричиняє загрозу його банкрутства [3].

Методичне забезпечення ДКСП і загрози банкрутства характеризуються великою різноманітністю інструментів їх проведення. Більшість авторів виокремлюють два підходи до діагностики кризи підприємства: використання багатофакторних моделей; порівняльний аналіз показників діяльності [27].

Система та методи діагностики кризового стану підприємства грають важливу роль у вчасному виявленні проблем, що можуть призвести до банкрутства, і в прийнятті необхідних заходів для запобігання цій фінансовій катастрофі. Сучасні умови бізнесу характеризуються значними ризиками, конкуренцією та економічною нестабільністю, що вимагає від підприємств дотримуватися систематичного підходу до оцінки їхнього фінансового стану.

Система діагностики кризового стану підприємства може включати наступні аспекти:

- визначення основних категорій кризових явищ та факторів, що призводять до фінансових труднощів;
- створення системи показників та критеріїв для оцінки фінансової стійкості;

- розробка методів виявлення ознак кризового стану та ранньої діагностики.

Методи діагностики кризового стану підприємства передбачають використання наступних інструментів:

- використання фінансового аналізу для оцінки ліквідності, рентабельності та оборотності активів;
- моделювання фінансових прогнозів та стрес-тестування для оцінки впливу різних сценаріїв на фінансовий стан;
- використання різних методів статистичного аналізу та аналізу часових рядів для виявлення тенденцій та аномалій.

У сучасних умовах не можна недооцінювати важливість якісних методик діагностики банкрутства. З їхньою допомогою можна дати експертний висновок про несприятливі тенденції розвитку підприємства [21].

У табл. 1.2 наведено порівняльну характеристику найбільш поширених моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства.

Таблиця 1.2

Порівняльна характеристика моделей визначення ймовірності настання банкрутства підприємства [27]

Назва моделі	Переваги	Недоліки
Модель Ліса	Спрощеність розрахунків	Модель не пристосована до українських підприємств, створювалася з урахуванням західних особливостей розвитку
Модель Чессера	Дозволяє оцінити факт непогашення займу та інші умови	Обмежена кількість факторів, що обумовлює оцінку лише рейтингу позичальника
Модель Таффлера і Тішоу	Спрощеність розрахунків	Використовується лише для підприємств, що котирують свої акції на фондових біржах
Універсальна дискримінантна функція	Широка критеріальна шкала оцінювання, системний і комплексний підходи	Високий ступінь складності ухвалення рішення в умовах багатокритеріальності завдання. Інформативний характер розрахованих показників. Модель використовується в основному підприємствами США та Європи
Модель Спрінгейта	Точність близько 90 %	Створена для підприємств США і Канади щодо оцінювання кредитоспроможності підприємств
П'ятифакторна модель Альтмана	Спрощеність розрахунків і наявність послідовності аналізу	Використовується лише на великих підприємствах (АТ) США. Для вітчизняних підприємств ускладнюється розбіжностями бухгалтерського обліку, нерозвиненістю фондового ринку

При проведенні діагностики кризового стану підприємства необхідно здійснювати поглиблений фінансовий аналіз, а саме проводити аналіз груп коефіцієнтів, які характеризують ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість, ділову активність підприємства, стан його дебіторської та кредиторської заборгованостей, рентабельність, аналіз фінансових результатів. Аналіз відповідних коефіцієнтів дає змогу виявити наявні порушення загального фінансового стану підприємства для використання їх під час розроблення системи заходів запобігання виникнення банкрутства.

Останнім етапом здійснення діагностики кризового стану підприємства є розроблення заходів запобігання банкрутства підприємства. За виявленими раніше порушеннями на підприємстві за допомогою проведення фінансового аналізу, аналізу фінансової безпеки, методи запобігання банкрутства для кожного підприємства будуть різними, залежно від виявлених показників фінансового стану [26].

Кризовий стан в організації можна порівняти з хворобою у людини. Запорукою швидкого одужання є вчасний візит до лікаря, проведення аналізів та призначення лікування на базі отриманих результатів. У випадку кризи на підприємстві ситуація аналогічна. Чим раніше ми виявимо хворобливий стан підприємства, негативні тенденції котрі в ньому відбуваються, чим раніше ми проведемо аналіз фінансового стану, діагностику ймовірності банкрутства, чим швидше виявимо проблемні місця, тим швидше зможемо перейти до лікування – розробки та реалізації комплексу заходів направлених на стабілізацію фінансового стану підприємства та подолання кризи.

Отже, використання різних моделей діагностики кризового стану підприємства та ймовірності банкрутства є дуже важливим, оскільки дає змогу визначити причини виникнення кризового стану на підприємстві, та розробити систему заходів для виходу із кризи. Але найважливіше що це дає можливість зберегти дорогоцінний час, та в окремих випадках спрацювати на випередження.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА КРИЗОВОГО СТАНУ ТА АНАЛІЗ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Підприємство було засноване у 2006 році. Зареєстроване за адресою: Вінницька область, Погребищенський район, місто Погребище, вулиця Б. Хмельницького, будинок 3. Михальченко Микола Іванович – керівник даного підприємства. Основний вид діяльності підприємства вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Додаткові види діяльності підприємства включають: вирощування великої рогатої худоби, розведення свиней, допоміжна діяльність у рослинництві, післяурожайна діяльність, оптова торгівля та інше.

Щоб займатись економічною діяльністю підприємство повинно мати майно, яким воно користується на правах власності або володіння. Майно, що знаходиться у власності підприємства та відображене у нього в балансі – це активи організації. Під час здійснення господарської діяльності величина активів підприємства та їх структура зазнають постійних змін.

Залежно від економічної форми, якої набуває майно під час здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних засобів, оборотних засобів, коштів, товарів [39].

Крім основної діяльності з вирощування зернових, компанія також займається наданням в оренду сільськогосподарської техніки та устаткування, вантажними автомобільними перевезеннями, а також здачею в оренду власного нерухомого майна.

ТОВ «Погребищенське» має статус отримувача бюджетної дотації, що надається сільськогосподарським виробникам, які вирощують овочі, баштанні культури, коренеплоди та бульбоплоди. Підприємство отримало даний статус у 2017 році, що дозволяє йому користуватися державною підтримкою у формі дотацій. Компанія є платником податку на додану вартість (ПДВ) з 2011 року та належить до 4 групи єдиного податку для сільськогосподарських товаровиробників з 2015 року.

Загалом, ТОВ «Погребищенське» є типовим представником малого та середнього бізнесу в аграрному секторі України, спеціалізуючись на вирощуванні зернових культур та супутніх видах діяльності.

Користуючись державною підтримкою та залучаючи інвестиції засновників, підприємство розвиває свій бізнес та намагається зміцнити позиції на ринку сільськогосподарської продукції.

Розглянемо структуру земельних угідь підприємства в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Структура земельних угідь ТОВ «Погребищенське» у 2021-2023 рр.

Види угідь	2021р		2022р		2023р		2023р до 2021р	
	га	%	га	%	га	%	га	%
Загальна земельна площа	1512	100,00	1512	100,00	1641	100,00	129	8,53
в т. ч. с.-г. угідь	1302	86,11	1325	87,63	1374	83,73	72	5,53
з них рілля	1200	79,37	1236	81,75	1250	76,17	50	4,17
Інші угіддя	210	13,89	187	12,37	267	16,27	57	27,14

Загальна земельна площа ТОВ «Погребищенське» зросла на 8,53% – з 1512 га у 2021 році до 1641 га у 2023 році, що є свідченням розширення підприємства.

Площа сільськогосподарських угідь збільшилася на 72 га або 5,53% – з 1302 га у 2021 році до 1374 га у 2023 році. Відмітимо, що це позитивна тенденція, оскільки підприємство збільшило площі для вирощування сільськогосподарських культур. Рілля як основний вид угідь для вирощування зернових культур зросла на 50 га або 4,17% – з 1200 га у 2021 році до 1250 га у 2023 році. Надалі це дозволить збільшити обсяги виробництва зернових та розширити посівні площі. Частка ріллі у структурі сільськогосподарських угідь зменшилася з 79,37% у 2021 році до 76,17% у 2023 році, що свідчить про диверсифікацію виробництва та збільшення площ під інші види сільськогосподарських культур. Площа інших угідь (не сільськогосподарських) зросла на 27,14% – з 210 га у 2021 році до 267 га у 2023 році, що пов'язано з розширенням діяльності підприємства, наприклад, будівництвом нових об'єктів інфраструктури, логістичних центрів тощо.

Загалом, дані свідчать про позитивну динаміку розвитку ТОВ «Погребищенське» за аналізований період. Підприємство збільшило земельний банк, розширило площі під вирощування зернових культур, а також диверсифікувало свою діяльність, використовуючи інші види угідь. Така зміна є результатом успішної стратегії розвитку та інвестиційної привабливості підприємства.

Представимо далі аналіз обсягів і структури реалізації сільськогосподарської продукції в ТОВ «Погребищенське» у розрізі останніх років у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Структура товарної продукції ТОВ «Погребищенське» у 2021-2023 рр.

Види реалізованої продукції	2021р		2022р		2023р		В середньому за 3роки	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Зернові і зернобобові	41264,9	58,6	59466,2	61,6	60665,9	57,8	53799,0	59,3
Соняшник	22604,1	32,1	28478,1	29,5	28968,5	27,6	26683,6	29,7
Ріпак озимий	5774,3	8,2	7240,2	7,5	11860,3	11,3	8291,6	9,0
Інші	774,6	1,1	1351,5	1,4	3463,6	3,3	1863,2	1,9
Всього	70417,9	100	96536	100	104958,3	100	90637,4	100

Основною продукцією підприємства є зернові та зернобобові культури, на які припадає в середньому 59,3% від загального обсягу реалізації. Їх частка коливається від 57,8% у 2023 році до 61,6% у 2022 році, що є показником стабільного попиту та важливості цієї продукції для діяльності підприємства.³⁵

Другою за обсягами реалізації є продукція соняшнику, яка в середньому за три роки становить 29,7% від загального обсягу реалізації. Хоча її частка поступово зменшується з 32,1% у 2021 році до 27,6% у 2023 році, соняшник залишається важливою культурою для підприємства. Ріпак озимий займає третє місце в структурі товарної продукції, демонструючи стійку тенденцію до зростання. Його частка зросла з 8,2% у 2021 році до 11,3% у 2023 році, що може свідчити про диверсифікацію виробництва та пошук нових ринків збуту.

Частка інших видів продукції залишається невеликою, але також демонструє зростання з 1,1% у 2021 році до 3,3% у 2023 році, що пов'язано з розширенням асортименту продукції або надання супутніх послуг.

Загалом, структура товарної продукції ТОВ «Погребищенське» є типовою для сільськогосподарського підприємства, що спеціалізується на вирощуванні зернових та олійних культур. Підприємство зберігає фокус на основній продукції (зернові та соняшник), водночас диверсифікуючи виробництво та розширюючи асортимент (ріпак та інші види продукції).

Проаналізуємо фінансовий стан підприємства. Структура активу підприємства визначена на основі даних додатків і наведена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Структура активів ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023р/2021р	
				+, -	%
1. Актив балансу всього	150641	195165,3	202145,6	51504,6	34,19
2. Необоротні активи	65836	66253,2	74864,1	9028,1	13,71
у % до активу балансу	43,70	33,95	37,03	-	-6,67
3. Оборотні активи	84805	128912,1	127281,5	42476,5	50,09
у % до активу балансу	56,30	66,05	62,97	-	6,67
3.1 Матеріальні оборотні активи	52817,8	89495,8	97078,3	44260,5	83,80
у % до оборотних активів за балансом	62,28	69,42	76,27	13,99	13,99
3.2 Грошові кошти та короткострокові вкладення	6545,1	157,3	605,6	-5939,5	-90,75
у % до оборотних активів	7,72	0,12	0,48	-	-7,24
3.3 Дебіторська заборгованість	25149,2	39007,7	29356,5	4207,3	16,73
у % до оборотних активів	29,66	30,26	23,06	-	-6,59

Актив балансу підприємства зріс на 51504,6 тис. грн або 34,19% з 2021 по 2023 рік, що свідчить про розширення діяльності та збільшення майнового потенціалу. Необоротні активи збільшились на 9028,1 тис. грн (13,71%), однак їх частка в активі балансу зменшилася з 43,7% у 2021 році до 37,03% у 2023 році, що пов'язано з більш активними інвестиціями в оборотні активи.

Оборотні активи продемонстрували значне зростання на 42476,5 тис. грн (50,09%), а їх частка в активі балансу зросла з 56,3% до 62,97%. У цьому випадку констатуємо збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції.

Матеріальні оборотні активи (запаси, незавершене виробництво тощо) зросли найбільше – на 44260,5 тис. грн (83,8%), а їх частка в оборотних активах збільшилася з 62,28% до 76,27%, що пов'язано з нарощуванням виробничих потужностей та збільшенням обсягів вирощування сільгосппродукції.

Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення значно скоротилися – на 5939,5 тис. грн (90,75%), а їх частка в оборотних активах зменшилася з 7,72% до 0,48%. Це може свідчити про інвестування коштів в інші статті активів або використання їх для фінансування операційної діяльності.

Дебіторська заборгованість зросла на 4207,3 тис. грн (16,73%), проте її частка в оборотних активах зменшилася з 29,66% до 23,06%, що є позитивною тенденцією і свідчить про більш ефективну роботу з дебіторами.

Розглянемо структуру пасивів підприємства у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Структура пасивів ТОВ «Погребисьненське» за 2021-2023 роки, тис.грн

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023р/2021р	
				+, -	%
1. Пасив балансу всього	150641,0	195165,3	202145,6	51504,6	34,19
2. Власний капітал	49041,0	95492,0	115779,0	66738	136,09
у % до всіх пасивів	32,55	48,93	57,28	-	24,72
2.1. Власні обігові кошти	77125,60	114616,70	109135,20	32009,6	41,50
у % до власного капіталу	157,27	120,03	94,26	-	-63,01
3. Довгострокові та поточні зобов'язання	2195	1067	5062	2867	130,62
у % до всіх пасивів	1,46	0,55	2,50	-	1,05
3.2 Кредиторська заборгованість	309,1	943,2	2368,7	2059,6	666,32
у % до довгострокових та поточних зобов'язань	1,58	4,10	8,12	-	6,54

Власний капітал продемонстрував значне зростання – на 66738 тис. грн або 136,09%. Його частка в структурі пасивів збільшилася з 32,55% у 2021 році до

57,28% у 2023 році, що є досить позитивною тенденцією та свідчить про підвищення фінансової стійкості підприємства. Власні обігові кошти (різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями) зросли на 32009,6 тис. грн або 41,5%, проте їх частка у власному капіталі зменшилася з 157,27% до 94,26%, що пов'язано з активнішим залученням позикового капіталу.

Сума довгострокових та поточних зобов'язань збільшилася на 2867 тис. грн або 130,62%, а їх частка у пасивах зросла з 1,46% до 2,5%. Попри зростання, рівень залучення позикового капіталу залишається досить низьким, що є позитивним фактором. Кредиторська заборгованість зросла найбільше – на 2059,6 тис. грн або 666,32%. Її частка у довгостроковій та поточній заборгованості підвищилася з 1,58% до 8,12%, що говорить про збільшення обсягів закупівель ресурсів у кредит або використання товарних кредитів.

Загалом, структура пасивів підприємства є досить збалансованою і свідчить про його стабільний фінансовий стан та потенціал для подальшого розвитку. Наведемо загальні показники діяльності підприємства у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Динаміка загальних показників діяльності ТОВ «Погребищенське»
за 2021-2023 роки, тис. грн**

Показники	2021	2022	2023	Відхилення 2023 від 2021	
				+, -	%
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	64723,35	66043,4	70556,65	5833,3	9,01
Середньорічна кількість працюючих, чол.	28	27	28	0	0,00
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн.	70417,9	96536	104958,3	34540,4	49,05
Прибуток від реалізації продукції, тис. грн.	28725,7	49060,5	24951,6	-3774,1	-13,14
Чистий прибуток, тис. грн	24285,2	41160,7	12784,4	-11500,8	-47,36
Фондоозброєність тис. грн.	2311,55	2446,05	2519,88	208,33	9,01
Фондовіддача, грн.	1,09	1,46	1,49	0,40	36,73
Фондомісткість, грн.	0,92	0,68	0,67	-0,25	-26,86
Продуктивність праці, тис. грн	2514,93	3575,41	3748,51	1233,59	49,05
Рентабельність продукції, %	40,79	50,82	23,77	-17,02	-41,72
Рентабельність основної діяльності, %	34,49	42,64	12,18	-22,31	-64,68

Середньорічна вартість основних засобів зросла на 5833,3 тис. грн або 9,01%, що свідчить про збільшення виробничих потужностей підприємства. Середньорічна кількість працюючих залишилась незмінною – 28 осіб. Обсяг реалізованої продукції збільшився на 34540,4 тис. грн або 49,05%, що є позитивною тенденцією і свідчить про зростання обсягів виробництва та ефективну збутову політику.

Прибуток від реалізації продукції зменшився на 3774,1 тис. грн або 13,14%, незважаючи на зростання обсягів реалізації, що загалом може бути пов'язано зі збільшенням витрат виробництва та реалізації. Чистий прибуток скоротився на 11500,8 тис. грн або 47,36%, що є негативною тенденцією і може свідчити про зростання операційних та інших витрат підприємства.

Фондоозброєність зросла на 208,33 тис. грн/особу або 9,01% і це відповідає збільшенню вартості основних засобів. Фондовіддача підвищилась на 0,4 грн/грн або 36,73%, що є позитивним фактором і свідчить про більш ефективне використання основних засобів. Фондомісткість зменшилася на 0,25 грн/грн або 26,86%, що також є позитивною тенденцією і корелює зі зростанням фондовіддачі. Продуктивність праці зросла на 1233,59 тис. грн/особу або 49,05%, що відповідає збільшенню обсягів реалізації продукції.

Рентабельність продукції знизилася на 17,02 процентних пунктів, що є негативною тенденцією і може бути пов'язано зі зростанням витрат виробництва та реалізації. Рентабельність основної діяльності скоротилася на 22,31 процентних пунктів, що також є негативним фактором і підтверджує зниження ефективності операційної діяльності підприємства.

Розглянемо далі майновий стан підприємства в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Динаміка показників майнового стану ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023 від 2021рр	
				+, -	%
Частка основних засобів в активах	43,70	33,95	37,03	-6,67	-15,26
Коефіцієнт зносу основних засобів	21,87	28,03	32,32	10,45	47,79
Коефіцієнт придатності	78,13	71,97	67,68	-10,45	-13,38

Частка основних засобів в активах зменшилася з 43,70% у 2021 році до 37,03% у 2023 році, що свідчить про зниження питомої ваги необоротних активів у загальній структурі майна підприємства. Абсолютне зменшення склало 6,67 процентних пунктів або 15,26%.

Коефіцієнт зносу основних засобів продемонстрував негативну тенденцію – зростання з 21,87% у 2021 році до 32,32% у 2023 році. Абсолютне збільшення склало 10,45 процентних пунктів або 47,79%. У цьому випадку говоримо про старіння та зношення основних фондів підприємства.

Коефіцієнт придатності основних засобів, навпаки, знизився з 78,13% у 2021 році до 67,68% у 2023 році. Абсолютне зменшення склало 10,45 процентних пунктів або 13,38%. Цей показник є оберненим до коефіцієнта зносу і також вказує на погіршення стану основних фондів.

Зниження частки основних засобів в активах може свідчити про переорієнтацію інвестицій підприємства з необоротних активів на оборотні, що є характерним для підприємств, які розширюють виробництво та збут продукції.

Зростання коефіцієнта зносу та зниження коефіцієнта придатності основних засобів є негативною тенденцією, яка вказує на старіння і зношення основних фондів підприємства. Така зміна у подальшому призведе до підвищення витрат на ремонт та обслуговування обладнання, а також до зниження ефективності його використання.

Загалом, динаміка показників майнового стану вказує на необхідність вживання заходів щодо оновлення та модернізації основних засобів ТОВ «Погребищенське» для забезпечення стійкого розвитку підприємства в майбутньому.

Для оцінки ділової активності підприємства розглянемо показники ділової активності в таблиці 2.7.

Отже, оборотність активів незначно зросла з 0,51 у 2021 році до 0,53 у 2023 році (на 3,66%), що свідчить про незначне підвищення ефективності використання активів підприємства.

Таблиця 2.7

Динаміка показників ділової активності ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки, тис грн

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023р від 2021	
				абсолютне	відносне
Оборотність активів	0,51	0,56	0,53	0,02	3,66
Оборотність власного капіталу	0,59	0,64	0,61	0,02	2,54
Оборотність запасів	0,92	0,67	0,86	-0,06	-6,59
Оборотність дебіторської заборгованості, оборотів	3,02	3,01	3,07	0,05	1,71
Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості	0,33	0,33	0,33	-0,01	-1,68
Період обертання запасів, днів	392	540	420	28	7,06
Період обертання дебіторської заборгованості, днів	119	120	117	-2	-1,68
Оборотність кредиторської заборгованості, днів	16	5	7	-9	-54,22
Тривалість операційного циклу, днів	511	659	537	26	5,02
Тривалість фінансового циклу, днів	495	654	530	34	6,97

Оборотність власного капіталу також дещо зросла з 0,59 до 0,61 (на 2,54%), що є позитивною тенденцією та вказує на більш ефективне використання власних ресурсів. Оборотно́ість запасів знизилася з 0,92 обороту у 2021 році до 0,86 обороту у 2023 році (на 6,59%), що може свідчити про уповільнення оборотності запасів та зростання їх обсягів. Оборотно́ість дебіторської заборгованості дещо зросла з 3,02 оборотів у 2021 році до 3,07 оборотів у 2023 році (на 1,71%), що є позитивним фактором і свідчить про підвищення ефективності роботи з дебіторами.

Коефіцієнт погашення дебіторської заборгованості практично не змінився - 0,33 у 2021 році та 0,33 у 2023 році (зменшення на 1,68%), що вказує на стабільність політики підприємства щодо стягнення дебіторської заборгованості.

Період обертання запасів збільшився з 392 днів у 2021 році до 420 днів у 2023 році (на 7,06%), що корелює зі зниженням оборотності запасів та може свідчити про надлишкове їх накопичення.

Період обертання дебіторської заборгованості практично не змінився – 119 днів у 2021 році та 117 днів у 2023 році (зменшення на 1,68%), що підтверджує стабільність політики підприємства щодо стягнення дебіторської заборгованості.

Оборотність кредиторської заборгованості збільшилася з 16 днів у 2021 році до 7 днів у 2023 році (зменшення на 54,22%), що може свідчити про більш ефективне управління розрахунками з кредиторами. Тривалість операційного циклу зросла з 511 днів у 2021 році до 537 днів у 2023 році (на 5,02%), що пов'язано зі збільшенням періоду обертання запасів. Тривалість фінансового циклу також збільшилася з 495 днів у 2021 році до 530 днів у 2023 році (на 6,97%), що відповідає зростанню тривалості операційного циклу.

Загалом, показники ділової активності демонструють певні позитивні тенденції, проте є резерви для підвищення ефективності використання активів та скорочення тривалості операційного та фінансового циклів.

Для оцінки фінансового стану слід проаналізувати показники рентабельності підприємства у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Динаміка показників рентабельності ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки, %

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення 2023 від 2021рр. +,-
Рентабельність основної діяльності	58,25	86,70	15,98	-42,27
Рентабельність продукції	34,49	42,64	12,18	-22,31
Рентабельність майна (активів)	17,58	23,81	6,44	-11,14
Рентабельність основних засобів	37,52	62,32	18,12	-19,40
Рентабельність власного капіталу	20,45	27,15	7,41	-13,05

Усі показники рентабельності в 2023 році значно знизилися порівняно з 2022 роком, що вказує на суттєве погіршення ефективності діяльності підприємства. Найбільше скорочення відбулося за показниками рентабельності

основної діяльності (-42,27 п.п.) та рентабельності продукції (-22,31 п.п.), що може свідчити про зростання витрат виробництва та реалізації продукції. Зниження рентабельності майна (активів), основних засобів та власного капіталу демонструє менш ефективне використання ресурсів підприємства та погіршення віддачі від вкладеного капіталу.

За весь аналізований період з 2021 по 2023 рік усі показники рентабельності також продемонстрували негативну динаміку, причому найбільше скорочення відбулося за рентабельністю основної діяльності та рентабельністю продукції.

2.2. Оцінка ризиків в діяльності підприємства

ТОВ «Погребищенське», як підприємство, що займається вирощуванням пшениці, стикається з низкою потенційних ризиків, які необхідно ідентифікувати та оцінити для забезпечення ефективного функціонування та досягнення успіху на ринку. Ризики з якими стикається підприємство можна зобразити згрупувати за видами:

1. Ризик упущеної фінансової вигоди і споживчі ризики. Ризик пов'язаний з можливістю недоотримання запланованого прибутку через недосягнення планового обсягу виробництва та продажів зерна. Споживчі ризики можуть виникнути через незадоволеність покупців якістю зерна, його невідповідність встановленим нормам та стандартам щодо вмісту вологи, домішок, зараження шкідниками тощо. Однак, завдяки використанню новітніх технологій вирощування, сучасних сортів та кваліфікованого персоналу, ймовірність настання цих ризиків є низькою.

2. Ринковий ризик. Пов'язаний з сезонним характером виробництва зернових, коли врожайність вища у теплу пору року, а попит має виражену сезонність з піком влітку та спадом взимку. Також влітку зазвичай спостерігаються нижчі ціни через збільшену пропозицію зерна від дрібних виробників.

3. Регуляторний ризик. Виникає внаслідок прийняття органами влади нормативних актів, що можуть негативно вплинути на діяльність підприємства. Наприклад, зміни у вимогах до якості та безпечності зерна, необхідність додаткової сертифікації, нові екологічні норми тощо, що може потенційно спричинити збільшення витрат, ускладнення процесів господарювання. Ймовірність настання цього ризику оцінюється як середня.

4. Ризик зміни податкового законодавства. Підвищення ставок податків, зборів чи інших обов'язкових платежів може суттєво зменшити чистий прибуток підприємства. Однак, враховуючи державну підтримку аграрної галузі, цей ризик є низьким.

5. Фінансові ризики. Нестача або обмежений доступ до фінансових ресурсів (кредитів, інвестицій) може обмежити можливості підприємства для розвитку та модернізації виробництва. Коливання курсу валют може вплинути на вартість імпортованих ресурсів (посівний матеріал, добрива, техніка тощо) та експортних операцій. Зміни у податковому законодавстві можуть збільшити податкове навантаження та знизити прибутковість підприємства. Для мінімізації можна укладати форвардні контракти, здійснювати валютне хеджування, диверсифікувати джерела фінансування.

Окремо слід відзначити ризик зростання цін на пальне, добрива та засоби захисту рослин, які формують значну частину собівартості зерна.

Розглянемо фінансові ризики для ТОВ «Погребищенське». Одним з показників фінансового ризику є коефіцієнт ліквідності (табл. 2.9.)

Таблиця 2.9

Динаміка показників ліквідності ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки, тис грн

Показники	2021р	2022р	2023р	Відхилення	
				+, -	%
Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності)	11,04	9,02	7,01	-4,03	-36,48
Коефіцієнт швидкої ліквідності	4,17	2,76	1,66	-2,50	-60,04
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,85	0,01	0,03	-0,82	-96,08

Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності) у 2022 році становив 9,02, що вказує на високу ліквідність та значні можливості підприємства швидко погашати поточні зобов'язання за рахунок наявних оборотних засобів. У 2023 році цей коефіцієнт становив 7,01, що також значить високу ліквідність. Однак варто зауважити, що постійне зниження цього показника може свідчити про зменшення ліквідності підприємства.

Коефіцієнт швидкої ліквідності. У 2022 році він становив 2,76, що є задовільним рівнем. Підприємство у цьому випадку може швидко погасити поточні зобов'язання за рахунок найліквідніших активів. У 2023 році коефіцієнт швидкої ліквідності становив 1,66, що є нижче нормального рівня (1,5-1,67), що свідчить про зменшення здатності підприємства швидко сплачувати свої поточні зобов'язання.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності у 2022 році становив 0,01, що є не високим рівнем, де підприємство потенційно має змогу погасити не більш ніж 1% своїх поточних зобов'язань. У 2023 році показник збільшився до 3%, але є нижче нормативного.

Відтак, у 2022-2023 роках підприємство загалом зберігало свою здатність швидко погашати поточні зобов'язання, однак спостерігалось поступове зменшення цієї здатності, на що вказує зниження показників ліквідності. Узагальнено можна зробити висновок про зменшення ліквідності підприємства протягом 2022-2023 років, що може бути пов'язано як зі зменшенням оборотних активів, так і з зростанням поточних зобов'язань.

Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) знаходиться у нормативному діапазоні 0,5-0,8, що свідчить про високий рівень незалежності від зовнішніх джерел фінансування. У 2023 році він становив 0,86, незначно знизившись на 0,01 або 1,62%.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу у межах 0,2-0,5 у 2021-2023 рр., що є нормативним значенням і показує помірну залежність від зовнішніх джерел фінансування. У 2023 році він зріс на 0,01 або 10,82%.

Коефіцієнт незалежності перевищує нормативне значення 1,0-4,0, що свідчить про високий рівень фінансової стійкості. Проте у 2023 році він знизився на 0,75 або 11,23% до 5,93, що є негативною тенденцією.

Таблиця 2.10

Динаміка показників фінансової стійкості ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки, тис грн

Показники	Нормативні значення	2021р	2022р	2023р	Відхилення	
					+, -	%
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,5-0,8	0,87	0,88	0,86	-0,01	-1,62
коефіцієнт концентрації залученого капіталу	0,2-0,5	0,13	0,12	0,14	0,01	10,82
коефіцієнт незалежності	1,0-4,0	6,68	7,49	5,93	-0,75	-11,23
коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу	0,25-1	0,15	0,13	0,17	0,02	12,65
коефіцієнт фінансової залежності	1,25-2,0	1,15	1,13	1,17	0,02	1,65
коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,05-0,10	0,59	0,67	0,63	0,04	7,19
коефіцієнт структури залученого капіталу		0,61	0,38	0,38	-0,23	-37,89
коефіцієнт інвестування	>1,0	1,99	2,60	2,31	0,32	16,10
коефіцієнт покриття запасів і затрат власними оборотними коштами	0,6-0,8	1,23	1,18	1,01	-0,22	-18,12
коефіцієнт фінансової стійкості		17,06	12,04	9,53	-7,53	-44,13

Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу у межах норми 0,25-1 і становив 0,17 у 2023 році, збільшившись на 0,02 або 12,65%, що є позитивною динамікою. Коефіцієнт фінансової залежності знаходиться у нормативному діапазоні 1,25-2,0 і у 2023 році становив 1,17, незначно зрісши на 0,02 або 1,65%.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу перевищує норму 0,05-0,1, що свідчить про високу гнучкість використання власних коштів. У 2023 році він становив 0,63, зрісши на 0,04 або 7,19%.

Коефіцієнт структури залученого капіталу у 2023 році становив 0,38, знизившись на 0,23 або 37,89% порівняно з 2021 роком.

Коефіцієнт інвестування вище нормативу $>1,0$, що свідчить про високу інвестиційну привабливість. У 2023 році він зріс на 0,32 або 16,1% до 2,31.

Коефіцієнт покриття запасів і затрат власними оборотними коштами дещо перевищує норму 0,6-0,8 і становив 1,01 у 2023 році, знизившись на 0,22 або 18,12%.49

Коефіцієнт фінансової стійкості значно перевищує нормативне значення, що свідчить про високу фінансову стійкість підприємства. Однак у 2023 році він різко знизився на 7,53 або 44,13% до 9,53, що є негативною тенденцією. Далі у таблиці 2.11 проаналізуємо результати типу фінансової стійкості ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки.

Таблиця 2.11

Динаміка типу фінансової стійкості ТОВ «Погребищенське» за 2021-2023 роки, тис грн

Показник	2021р	2022р	2023р
1. Наявність власного обігового капіталу для формування запасів	58019,4	77125,6	114616,7
2. Наявність власного та довгострокового позикового капіталу для формування запасів.	69957,8	85808	125644
3. Наявність власного обігового та довгострокового і короткострокового позикового капіталу для формування запасів.	77637,2	100103,4	143790,3
4. Запаси.	52817,8	89495,8	97078,3
5. Надлишок (+), нестача (-) власного обігового капіталу для формування запасів. - E1	5201,6	-12370,2	17538,4
6. Надлишок (+), нестача (-) власного та довгострокового позикового капіталу для формування запасів. - E2	17140	-3687,8	28565,7
7. Надлишок (+), нестача (-) власного оборотного, довгострокового і короткострокового позикового капіталу для формування запасів. - E3	24819,4	10607,6	46712
Тип фінансової стійкості	абсолютна	кризова	абсолютна

У 2021 році спостерігається абсолютна фінансова стійкість підприємства.

$E1 > 0$ ($5201,6 > 0$) – наявний надлишок власного обігового капіталу для формування запасів.

$E2 > 0$ ($17140,0 > 0$) – наявний надлишок власного та довгострокового позикового капіталу для формування запасів.

$E3 > 0$ ($24819,4 > 0$) – наявний надлишок власного обігового, довгострокового і короткострокового позикового капіталу для формування запасів.

У 2022 році спостерігається кризова фінансова стійкість підприємства.

$E1 < 0$ ($-12370,2 < 0$) - нестача власного обігового капіталу для формування запасів.

$E2 < 0$ ($-3687,8 < 0$) - нестача власного та довгострокового позикового капіталу для формування запасів.

$E3 > 0$ ($10607,6 > 0$) - наявний надлишок власного обігового, довгострокового і короткострокового позикового капіталу для формування запасів.

У 2023 році відновлюється абсолютна фінансова стійкість підприємства.

$E1 > 0$ ($17538,4 > 0$) – наявний надлишок власного обігового капіталу для формування запасів.

$E2 > 0$ ($28565,7 > 0$) – наявний надлишок власного та довгострокового позикового капіталу для формування запасів.

$E3 > 0$ ($46712,0 > 0$) – наявний надлишок власного обігового, довгострокового і короткострокового позикового капіталу для формування запасів.

Попри тимчасове погіршення фінансової стійкості у 2022 році, підприємству вдалося відновити платоспроможність та фінансову рівновагу в 2023 році.

Серед основних причин погіршення фінансового стану можна відзначити зниження рентабельності активів та реалізованої продукції, а також уповільнення оборотності запасів. Це може бути наслідком збільшення витрат виробництва, недостатньо ефективної збутової політики чи інших проблем в операційній діяльності.

Для ефективного управління ризиками ТОВ «Погребищенське» має впроваджувати інноваційні агротехнології, диверсифікувати діяльність, здійснювати моніторинг ринку та змін у законодавстві, забезпечувати високу якість продукції згідно із стандартами, а також налагоджувати довгострокові відносини з постачальниками ресурсів та покупцями зерна. Операційні ризики Відмова або несправність сільськогосподарської техніки та обладнання може призвести до затримок у виробничому циклі та втрати врожаю. Нестача кваліфікованих працівників або висока плинність кадрів може негативно вплинути на ефективність виробництва. Ризики, пов'язані з логістикою, транспортуванням та зберіганням продукції, можуть призвести до втрат та зниження якості продукції.

2.3 Аналіз ефективності діючої системи зниження ризиків діяльності підприємства

Для ефективного управління ризиками ТОВ «Погребищенське» необхідно здійснювати регулярний моніторинг та аналіз потенційних загроз, розробляти стратегії мінімізації ризиків, диверсифікувати виробництво, інвестувати в новітні технології та підвищувати кваліфікацію персоналу. Крім того, важливо підтримувати тісний зв'язок з державними органами та галузевими асоціаціями для своєчасного реагування на зміни в нормативно-правовому полі та ринкових умовах.

Матриця ризиків для ТОВ «Погребищенське» виглядає наступним чином - таблиця 2.12.

Наведена матриця ризиків ТОВ «Погребищенське» визначає пріоритетні ризики та необхідність розробки відповідних заходів з їх мінімізації та контролю. Регулярний перегляд та оновлення матриці ризиків забезпечить ефективне управління ризиками в динамічному бізнес-середовищі.

Таблиця 2.12

Матриця ризиків для ТОВ «Погребищенське»

Ризик	Ймовірність	Вплив	Рівень ризику	Заходи з мінімізації
Погодні умови (посуха, градобій тощо)	Висока	Високий	Кришечний	Впровадження зрошувальних систем, страхування врожаю, диверсифікація посівних площ
Шкідники та хвороби рослин	Середня	Високий	Високий	Регулярний моніторинг, застосування засобів захисту рослин, сівоzmіна
Нестача або низька якість посівного матеріалу, добрив та ЗЗР	Низька	Середній	Помірний	Співпраця з перевіреними постачальниками, контроль якості
Коливання цін на пшеницю	Висока	Середній	Високий	Хеджування цінових ринків, диверсифікація продукції, пошук нових ринків збуту
Зміни в попиті на пшеницю	Середня	Середній	Помірний	Моніторинг ринкових тенденцій, гнучка маркетингова стратегія
Посилення конкуренції	Середня	Середній	Помірний	Підвищення ефективності виробництва, розвиток конкурентних переваг
Нестача фінансових ресурсів	Низька	Високий	Помірний	Залучення інвестицій, кредитування, оптимізація витрат
Коливання курсу валют	Середня	Середній	Помірний	Хеджування валютних ризиків
Зміни у податковому законодавстві	Низька	Середній	Помірний	Моніторинг законодавчих змін, податкове планування
Зміни в нормативно-правовому регулюванні	Низька	Середній	Помірний	Моніторинг законодавчих змін, адаптація до нових вимог
Відмова або несправність техніки та обладнання	Середня	Високий	Високий	Регулярне технічне обслуговування, своєчасне оновлення обладнання
Нестача кваліфікованих працівників	Середня	Середній	Помірний	Навчання та підвищення кваліфікації персоналу, конкурентна оплата праці
Ризики логістики та зберігання	Низька	Середній	Помірний	Оптимізація логістичних ланцюгів, впровадження сучасних систем зберігання

У таблицях 2.13 і 2.14 здійснено комплексний SWOT-аналіз діяльності підприємства. Проведено ґрунтовну оцінку внутрішнього середовища компанії, виявлено її ключові переваги та недоліки. Розглянуто також зовнішні фактори,

які можуть як сприяти розвитку бізнесу, так і створювати певні перешкоди. Результати такого аналізу мають важливе значення під час розробки бізнес-плану, оскільки дозволяють врахувати поточну ситуацію, визначити стратегічні орієнтири та потенційні ризики, а також розробити відповідні заходи для максимального використання наявних можливостей та нейтралізації загроз (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Оцінювання впливу зовнішніх чинників на діяльність компанії

Зовнішні можливості				Зовнішні загрози			
Чинники	Mi	P(Mi)	Mi x P(Mi)	Чинники	З	P(Зi)	З x P(Зi)
Зростання попиту на зернові культури	9	0,8	7,2	Несприятливі погодні умови	9	0,3	2,7
Сприятливі погодні умови для вирощування	8	0,7	5,6	Коливання цін на зернові	8	0,4	3,2
Розширення експортних ринків збуту	10	0,6	6,0	Загострення конкуренції на ринку	7	0,5	3,5
Впровадження нових агротехнологій	7	0,9	6,3	Скорочення державного фінансування	6	0,2	1,2
Державна підтримка галузі рослинництва	8	0,7	5,6	Зміна регуляторної політики	8	0,3	2,4
Разом	-	-	30,7	Разом	-	-	13,0

У таблиці 2.12 наведено оцінку зовнішніх можливостей та загроз для ТОВ «Погребіщенське», що спеціалізується на вирощуванні зернових культур. Визначено ключові сприятливі та несприятливі фактори зовнішнього середовища, проведено експертну оцінку їх важливості (M_i , Z) та ймовірності виникнення ($P(M_i)$, $P(Z_i)$). Розраховано зважені оцінки шляхом множення балів важливості на ймовірність для кожного фактора.

Сумарні зважені оцінки дозволяють порівняти сукупний вплив можливостей (30,7) та загроз (13,0) і визначити, що для ТОВ «Погребіщенське» переважають сприятливі зовнішні фактори.

Оцінювання впливу внутрішніх чинників на діяльність компанії

Сильні сторони				Слабкі сторони			
Чинники	Mi	P(Mi)	Mi x P(Mi)	Чинники	З	P(Зi)	З x P (Зi)
Вигідне розташування господарства	8	0.7	5.6	Значна частина застарілої техніки	7	0.6	4.2
Кваліфікація на достатньому рівні	7	0.6	4.2	Скорочення обсягів виробництва та реалізації	9	0.8	7.2
Налагодження зв'язків з постачальниками	6	0.5	3.0	Відсутність маркетингового відділу	6	0.5	3.0
Разом	-	-	11,8	Разом	-	-	14,4

Найбільший сумарний вплив мають скорочення обсягів виробництва та реалізації (7.2) і вигідне розташування господарства (5.6). ТОВ «Погребищенське» необхідно зосередитися на вирішенні проблеми скорочення виробництва та реалізації, а також максимально використовувати переваги вигідного розташування.

Після проведення ситуаційного аналізу розроблено матрицю SWOT в таблиці 2.14.

Використовуючи сильні сторони та можливості, ТОВ «Погребищенське» може стабілізувати економічний стан, підвищити попит та знайти нові канали збуту. Вигідна стратегія допоможе подолати загрози та перетворити слабкі сторони на переваги.

Загалом, SWOT-аналіз виявляє як сильні сторони, так і слабкі місця ТОВ «Погребищенське». Для забезпечення сталого розвитку підприємству необхідно розробити комплексну стратегію, спираючись на свої переваги та можливості, а також усунути слабкі сторони та протистояти загрозам.

Матриці SWOT-аналізу ТОВ «Погребищенське»

	<i>Можливості:</i>	<i>Загрози</i>
	1. Зростання сільськогосподарських виробників 2. Потенційно високий рівень попиту на сільськогосподарську продукцію 3. Неістотний рівень конкуренції 4. Зростання урожайності сільськогосподарських культур	1. Зменшення сільськогосподарських виробників 2. Потенційно низький рівень попиту на сільськогосподарську продукцію 3. Висока конкуренція 4. Зменшення урожайності сільськогосподарських культур
<i>Сильні сторони господарства:</i> 1. Вигідне розташування 2. Високий рівень кваліфікації працівників 3. Налагодження зв'язків з постачальниками матеріальних ресурсів	Завдяки виробництву якісної продукції та наявності стабільних партнерів є змога стабілізувати економічний стан господарства, реалізуючи продукцію за вигідними цінами. Впровадження маркетингової служби дозволить досліджувати нові канали збуту та підвищити попит на продукцію. Високий рівень конкурентного тиску, який може призвести до втрати партнерів, можна подолати за рахунок іміджу виробника високоякісної продукції.	Наявність стабільних партнерів та високоякісної продукції також сприятиме залученню нових кредиторів. Постійний моніторинг змін у законодавстві та рішень органів місцевого самоврядування є необхідним.
<i>Слабкі сторони господарства:</i> 1. Необхідність кредитів 2. Значна частина застарілої техніки 3. Зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції 4. Відсутність маркетингового відділу та можливостей збуту нижче середнього	Впровадження маркетингової служби, залучення кредитів, наявність висококваліфікованого персоналу та оновлення техніки на підприємстві сприятимуть підвищенню рівня врожайності сільськогосподарських культур, збільшенню обсягів виробництва та реалізації продукції, а також зниженню собівартості.	Використовуючи свої сильні сторони та можливості, а також обравши вигідну стратегію, господарство може подолати загрози, перетворивши свої слабкі сторони на переваги.

Отже, можна визначити, що діюча система управління ризиками ТОВ «Погребищенське» має як сильні сторони (своєчасне реагування, гнучкість, залученість персоналу), так і слабкі (відсутність формалізації, недостатня точність оцінки ризиків, обмежені ресурси для впровадження сучасних інструментів). Для підвищення ефективності системи необхідно впровадити формалізовані процедури, кількісні методи оцінки ризиків, навчання персоналу та розглянути можливість використання сучасних інструментів і технологій управління ризиками.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗНИЖЕННЯ РИЗИКІВ У ТОВ "ПОГРЕБИЩЕНСЬКЕ"

Керівництву ТОВ «Погребищенське» слід звернути увагу на фактор, що може призвести до збільшення вартості проекту, а також на фінансові ризики, які можуть виникнути. При управлінні ризиками особливу увагу слід приділити цим аспектам.

Середовище в котрому функціонує підприємство також нажаль не є стабільним. Події що відбуваються в Україні та світі сигналізують про все більшу невизначеність. А невизначеність завжди породжує ризик. Тому доцільним є реалізація ряду рекомендацій для підвищення ефективності управління ризиком на підприємстві.

Для забезпечення ефективного управління ризиками на підприємстві необхідно максимально систематизувати цей процес. В організації необхідно розглянути можливість створення посади ризик-менеджера, людини відповідальної за процес управління ризиками, котрий займатиметься збором оперативної інформації про ризики підприємства, розробкою та імплементацією заходів щодо зниження рівня ризику. Або ж присвоєння цих функцій частині вже існуючого персоналу з відповідним корегуванням посадових інструкцій та рівня оплати праці. Варто продумати як інтегрувати цього спеціаліста в існуючу організаційну структуру підприємства таким чином щоб забезпечити максимально ефективну комунікацію з головою товариства та керівниками відділів.

Основну увагу менеджменту підприємства варто сконцентрувати на таких напрямках як: оцінка та ідентифікація ризиків, розробка стратегій управління ризиком, впровадження моніторингу та контролю. Кожен з цих етапів є дуже важливим елементом в системі управління ризиками. Тому притримуючись системного підходу до організації процесу управління ризиком, необхідною є послідовна імплементація кожного з цих етапів.

Зокрема важливим етапом управління ризиками на підприємстві є систематична оцінка та ідентифікація потенційних ризиків з котрими може зіткнутись організація в майбутньому. Для оптимізації цього процесу рекомендується:

- проводити регулярний аудит ризиків, а саме розробити систему регулярних аудитів, яка включатиме оцінку ідентифікованих ризиків та їхній вплив на бізнес-процеси, а також допоможе здійснювати ідентифікацію нових ризиків породжених нестабільністю зовнішнього середовища;

- впроваджувати методи аналізу ризиків, а саме використовувати методи SWOT, PESTLE та інші для систематичної оцінки внутрішніх та зовнішніх факторів ризику.

Враховуючи специфіку галузі в котрій працює підприємство (сільське господарство) на етапі оцінки та ідентифікації ризиків необхідно враховувати зокрема кліматичні фактори (вплив погодних умов на вирощування зернових, використання сучасних технологій агрометеорології для прогнозування та управління погодними ризиками), забезпечення ресурсами (ризики, пов'язані з доступністю води, добрив та інших необхідних ресурсів для сільськогосподарських операцій, оптимізація використання ресурсів) та ризики пов'язані з логістикою вирощеної продукції до кінцевого споживача чи компанії посередника.

Підприємство повинно розробити ефективні стратегії управління ризиками для зменшення ймовірності виникнення ризикових подій та їхнього впливу. Пропонуються наступні підходи:

- створення ризик-матриці, а саме розробити ризик-матрицю для класифікації ризиків за ймовірністю та впливом, що дозволить ідентифікувати найбільш критичні області;

- розробка альтернативних сценаріїв, а саме створити альтернативні стратегії управління ризиками, які допоможуть підприємству ефективно реагувати на негативні події.

Враховуючи особливості галузі економіки в котрій працює підприємство, стратегія управління ризиками повинна включати зокрема питання страхування

ризиків (розглянути можливості укладення страхових угод на випадок негативного впливу погодних умов чи інших факторів на врожай), диверсифікації культур (введення диверсифікації посівів для зменшення ризику втрат у випадку проблем з конкретною культурою). Страхування ризиків є наріжним каменем в системі управління ризиками на підприємстві аграрного сектору, тому важливо виважено підійти до вибору надійної страхової компанії з економічно обґрунтованими тарифами та укладення відповідних страхових угод.

Для ефективного управління ризиками необхідно встановити також систему моніторингу та контролю, що дозволить вчасно виявляти та реагувати на зміни у ризиковому середовищі.

Зокрема:

- регулярний аналіз результатів: проводити періодичний аналіз ефективності впроваджених стратегій та адаптувати їх відповідно до змін в бізнес-середовищі;
- організація навчання та розвитку персоналу: забезпечити належний рівень навчання персоналу з питань управління ризиками та впровадження передових практик.

Одним з інструментів в рамках цієї системи може бути використання технологій Precision Agriculture: Впровадження цих технологій дозволяє точно контролювати та оптимізувати використання ресурсів на полі, що дає можливість управляти ризиками та підвищити ефективність.

Також одним з ключових інструментів у цьому напрямку є моніторинг ринкових умов для адаптації стратегій вирощування до змін у попиті та цінах на ринку.

У сільському господарстві джерелами ризику можуть бути такі чинники: виробничий ризик, ринковий ризик, фінансовий ризик, ризик технологічного застаріння, ризик понесення збитків від нещасного випадку, юридичний ризик, людський фактор ризику. У таблиці 3.1. наведено опис ключових чинників ризику сільському господарстві.

Ключові фактори впливу управління ризиками підприємства [14]

Фактор ризику	Опис
Виробничий ризик	Зумовлений такими чинниками, як погодні умови, хвороби рослин і тварин, шкідники, терміни виконання робіт
Ринковий ризик	Зумовлений нестабільністю цін на продукцію сільського господарства, яку менеджер реалізує. Цей тип ризику залежить від зміни попиту й пропозиції на ринках різних видів сільськогосподарської продукції
Фінансовий ризик	Пов'язаний з фінансовим забезпеченням виробництва. Насамперед це стосується можливості невиклати сум узятих кредитів і оплати виставлених господарству рахунків його партнерами по бізнесу. В умовах фінансового ризику виникає реальна загроза банкрутства
Ризик технологічного застаріння	Його суть полягає в невідповідності існуючих способів виробництва на підприємстві умовам запровадження нових технологій. У такій ситуації виникають нераціональні виробничі витрати, оскільки застарілими способами виробництва не можна ефективно впроваджувати нові технології. Потрібно або змінити систему виробництва, яка б відповідала потребам нових технологій, або зачекати з впровадженням цих нових технологій, доки не будуть створені для цього необхідні умови.
Ризик збитків від нещасного випадку	А саме ризик від пожеж, бурі, градобобою, снігопаду, крадіжки. У цьому разі ризик полягає в зниженні страхової суми.
Юридичний ризик	Судова відповідальність за нещасний випадок на виробництві, втрати від зміни норм законодавства, що регулюють трудові відносини на підприємстві та охорону довкілля (використання пестицидів і гербіцидів, дотримання умов екологічного землекористування тощо). Організуючи й плануючи виробничу діяльність, менеджер орієнтується на чинне законодавство, хоча він може, вклавши значні кошти у свій план, понести збитки від зміни певних норм законодавства, що не дасть змогу йому втілити цей план у життя.
Людський фактор ризику	Менеджер не може заздалегідь знати про можливий стан здоров'я працівників підприємства та свого власного здоров'я. Тим більше, він не може з великою ймовірністю прогнозувати взаємовідносини як безпосередньо на підприємстві, так і з партнерами по бізнесу

Дослідивши вплив вищезазначених категорій ризиків на діяльність підприємства рекомендується застосовувати наступні заходи щодо мінімізації ризику в залежності від його виду наведені в таблиці 3.2.

**Рекомендовані заходи по мінімізації ключових ризиків у діяльності
ТОВ «Погребищенське»**

Фактор ризику	Заходи щодо мінімізації ризику
Виробничий ризик	Комплексний підхід до планування виробничої діяльності, складання календарного плану виконання основних видів робіт, контроль за його реалізацією; Пошук надійних постачальників добрив, пестицидів, пального та інших матеріалів, а також формування резерву на екстрений випадок; Захист та обробка посівів від хвороб та шкідників, тощо
Ринковий ризик	Проведення маркетингових досліджень; Аналіз попиту та пропозиції, прогнозування попиту; Пошук нових ринків збуту; Пошук альтернативних логістичних шляхів
Фінансовий ризик	Залучення додаткових зовнішніх джерел фінансування у вигляді довгострокових кредитів банків та інвестицій
Ризик технологічного застаріння	Ремонт та модернізація капітальних споруд, оновлення парку техніки шляхом закупки або оренди зокрема тракторів, комбайнів та інших видів техніки
Ризик збитків від нещасного випадку	Укладення договорів страхування врожаю з провідними страховими компаніями на випадок несприятливих погодних умов (градобою, паводків, засухи, бурі, снігопадів), пожеж, крадіжки та ін.
Юридичний ризик	Регулярне проведення інструктажів з техніки безпеки з документальною фіксацією; Моніторинг змін до чинного законодавства в сфері сільського господарства, охорони праці, трудового кодексу та ін.
Людський фактор ризику	Якісний підбір кадрів з урахуванням чіткого набору критеріїв; Постійне навчання персоналу, підвищення кваліфікації; Автоматизація бізнес-процесів; Впровадження системи контролю за діяльністю персоналу

Отже, можна зробити висновок, що для забезпечення ефективного управління ризиками на підприємстві необхідно вивести цей процес на новий рівень систематизації та комплексності. Зосередження уваги на ключових напрямках, таких як оцінка та ідентифікація ризиків, розробка стратегій управління ризиком, а також впровадження системи моніторингу та контролю, сприятиме не лише ефективному виявленню потенційних небезпек, але й вчасному реагуванню на них. Адже усі ці аспекти спрямовані на покращення рівня підготовленості підприємства до ризикових сценаріїв, що може позитивно вплинути на стійкість та успішність його функціонування в непередбачуваних умовах.

В сучасних умовах конкурентного середовища ринкової економіки, часто менеджмент вітчизняних підприємств стикається з такими проблемами як втрата

ринків збуту продукції, зниження попиту, зниження конкурентоспроможності через моральну і фізичну застарілість виробничих фондів та, як наслідок, зниження рентабельності і проблеми з платоспроможністю. Тому на сьогоднішній день актуальність питання вдосконалення системи запобігання кризового стану зростає, адже вирішення цього питання сприятиме підвищенню ефективності діяльності самого підприємства та мінімізації ймовірності банкрутства.

Розробка та імплементація менеджментом підприємства комплексу заходів направлених на запобігання кризовому стану підприємства по своїй суті це визначення поняття превентивного антикризового управління.

Одним з головних критеріїв успішного розвитку бізнесу є його забезпечення стійким розвитком. Створення такого стану можливе лише за умов активного впровадження нових технологій і продукції, прогресивних конкурентних стратегій та превентивного підходу до управління підприємством. Тож безпосередній вплив на діяльність підприємства, в умовах швидкоплинних змін, мають змінюючи один-одного ризики [12].

У розвитку будь-якого підприємства існує ймовірність настання кризи, і в багатьох випадках цього не можна уникнути, але її гостроту можна знизити, впізнати й побачити загрозу кризової ситуації [24].

Ключем до запобігання кризовому стану на підприємстві є робота на випередження. Але для реалізації заходів направлених на нейтралізацію негативних тенденцій потрібно ці тенденції виявити і зробити це до того як вони переростуть в кризу та запуснуть ланцюгову реакцію. Головний інструмент для виявлення подібних тенденцій це регулярний моніторинг фінансового стану підприємства, його ключових фінансових показників, ключових коефіцієнтів що характеризують рівень фінансової стійкості тощо.

Пропозиції щодо вдосконалення системи запобігання кризового стану на підприємстві передбачають здійснення заходів раннього виявлення та подолання негативних тенденцій в діяльності компанії за наступними етапами.

На першому етапі має здійснюватись аналіз показників фінансового стану підприємства, рівня його фінансової стійкості на базі розрахункових значень

ключових коефіцієнтів (рентабельності, ліквідності, фінансової залежності, ділової активності та ін.).

Другим етапом є побудова моделей прогнозування ймовірності банкрутства на базі показників фінансової звітності. Визначення напряму діяльності залежно від результатів отриманих при побудові моделей. У випадку невтішного прогнозу напрям діяльності менеджменту компанії буде спрямований на розробку санаційної програми в рамках антикризового управління. У випадку більш сприятливого прогнозу основні зусилля будуть зосереджені на профілактичних кроках.

На третьому етапі передбачено формування та імплементація комплексу заходів направлених на ефективне управління ключовими ризиками в діяльності підприємства та подолання негативних тенденцій виявлених на першому етапі.

Заключний четвертий етап передбачає здійснення контролю ефективності імplementованих заходів, шляхом повторної побудови моделей прогнозування банкрутства та аналізу фінансового стану. У разі відсутності позитивної динаміки необхідно буде переглядати та скоригувати розроблений раніше комплекс заходів.

Відповідний цикл рекомендується проводити з певною періодичністю для забезпечення постійного моніторингу аналізу фінансового стану, раннього виявлення негативних тенденцій та постійної адаптації підприємства до поточних умов функціонування.

Основне призначення системи моніторингу та раннього виявлення негативних тенденцій в діяльності організації полягає в нейтралізації потенційних кризових явищ ще до їх повного розгортання. Такий підхід є економічно виправданим, адже набагато вигідніше запобігти розгортанню кризових явищ на підприємстві на ранній стадії, ніж боротись з гострою фазою кризи. Окрім того чим раніше буде виявлено негативні тенденції в діяльності підприємства та вжито комплекс заходів направлених на нейтралізацію цих процесів ти вищі шанси запобігти банкрутству підприємства.

Тому, зважаючи на вищесказане використання запропонованої моделі для постійного моніторингу та діагностики фінансового стану підприємства можна

вважати доцільним. Оскільки це дасть можливість більш комплексно оцінювати фінансовий стан підприємства, виявляти наявні фінансові загрози та нейтралізувати їх вплив ще на етапі виникнення. Таким чином наведену модель системної діагностики фінансового стану, можна вважати дієвим інструментом по підвищенню ефективності превентивної антикризової політики підприємства.

Одним з важливих аспектів для недопущення кризового стану на підприємстві є комплексний підхід до управління ризиками. Для недопущення негативних моментів діяльності та комплексного підходу до управління ризиками підприємства ми пропонуємо запровадження посади ризик-менеджера, в обов'язки якого входить ідентифікація ризиків, моніторинг ризикових ситуацій, їх оцінка та введення його в апарат управління підприємством.

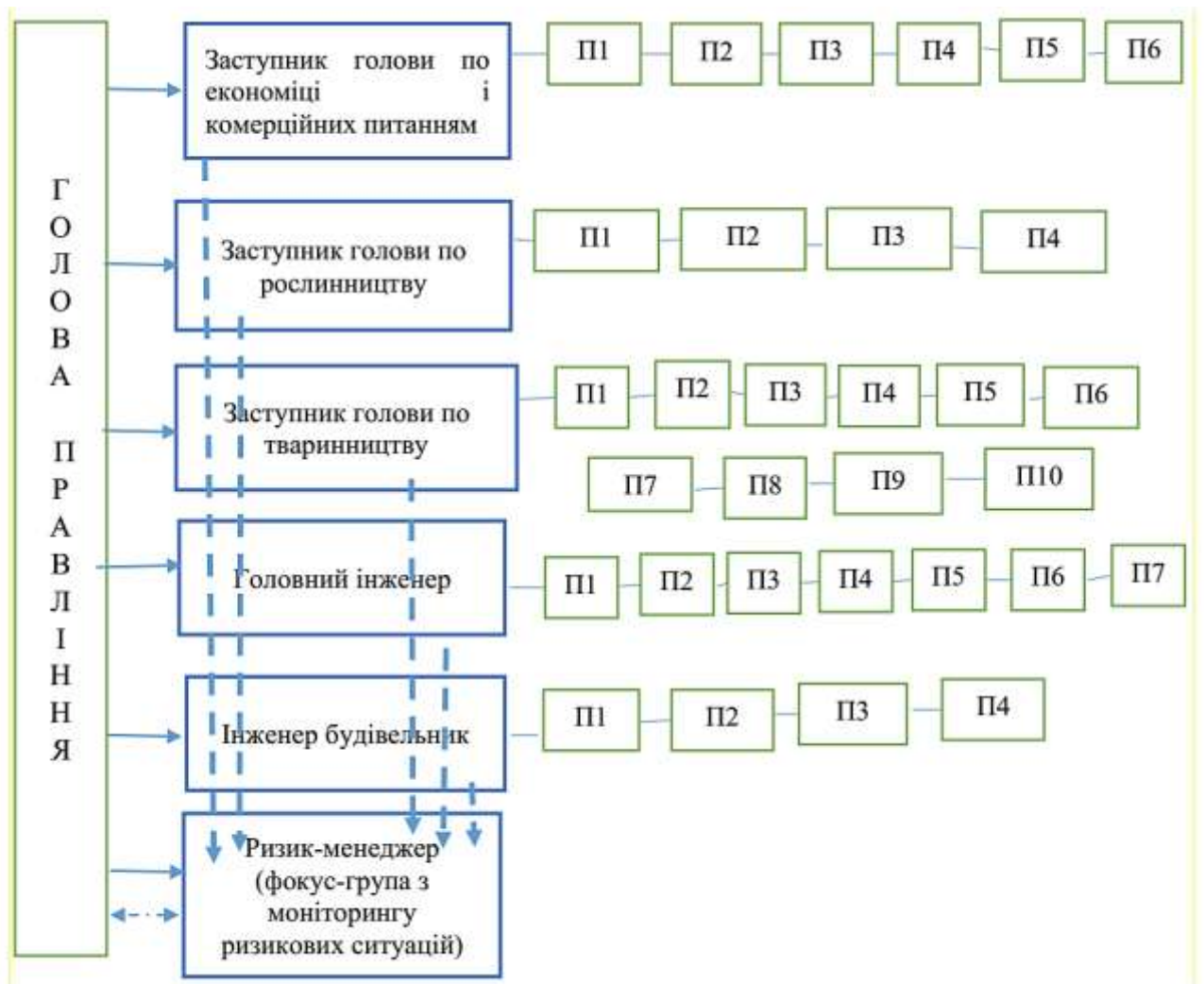

Рис.3.1. Макет структури управління ризиками в розрізі структурних підрозділів ТОВ «Погребисьненське»

Задля комплексності та системності щодо менеджменту ризику на підприємстві пропонуємо створити фокус-групу з моніторингу ризикових

ситуацій, в яку будуть входити: заступники голови по економіці і комерційних питаннях, заступник голови по тваринництву, заступник голови по рослинництву, головний інженер, інженер будівельник та фахівець з ризик менеджменту. Основна мета діяльності фокус-групи полягатиме в сприянні ризик-менеджеру щодо вирішення гострих, проблемних ситуацій, після подолання ситуацій (за умови виникнення подібних ситуацій) працівники повертаються до виконання своїх прямих обов'язків. Пропонуємо оптимізувати організаційну структуру управління підприємства з урахуванням введення посади ризик-менеджера (рис. 3.1).

Акцент роботи ризик-менеджера має бути направлений на моніторинг ризикових ситуацій, на швидке реагування у випадку відхилення діяльності підприємства від орієнтовних параметрів ризику, на превентивні заходи щодо настання ризику. Також, ризик-менеджер чи фокус-група з моніторингу ризикових ситуацій зобов'язанні надавати рекомендації голові правління щодо прийняття тих чи інших рішень з нейтралізації дії ризиків, що можуть загрожувати підприємству.

Підсумовуючи проведене дослідження, можемо сформулювати висновки, що ведення бізнесу в умовах воєнного стану є досить ризиковим. Так, ТОВ «Погребищенське» може піддатися впливу ризику втрати можливості у керівника виконувати його функції чи ймовірності притягнення його до кримінальної відповідальності, норми якої під час воєнного стану є значно суворішими. Окрім того керівництво підприємства зобов'язане забезпечити належне виконання всіх вимог під час повітряної тривоги, що при відсутності належно оформленого приміщення може бути досить складно. Також на ефективну роботу бізнесу значно впливають кадрові ризики: неможливість працівника вийти на роботу через постійні обстріли, зміну його проживання чи мобілізацію. Частково нівелювати цей ризик можна за допомогою використання у діяльності бізнесу віддаленої та дистанційної роботи. Податкові ризики, в свою чергу, зазнають значних коливань протягом всього періоду дії правового режиму воєнного стану. Єдиним варіантом для їх уникнення є неухильне відстеження всіх змін до податкового законодавства та своєчасна реакція на них.

Одним із найбільш загрозливих для ТОВ «Погребищенське» є ризик втрати контролю над своїми активами. Для усунення ризику необхідно завчасно провести роботу по приведенню всіх документів, які засвідчують право власності на активи підприємства до ладу. Якщо до поточного моменту не застосовувався електронний документообіг – без зволікань почати його імплементацію. Окрім того, ще вчора надійні контрагенти можуть втратити надійність під впливом різних обставин. Саме тому, необхідно в обов’язковому порядку перевірити їх благонадійність, а також повторно заключити діючі контракти, додавши до них пункти про регулювання відносин у період війни та після неї.

Критичним для підприємства є ризик втрати прибутковості, що є передумовою для припинення його діяльності. В цьому випадку важливо розуміти, що легкого шляху виходу із ситуації немає, і необхідно підключати до процедури припинення профільних юристів та бухгалтерів.

На превеликий жаль війна продовжується. Здійснювати довготривале планування в таких умовах – практично не можливо. Бізнесу залишається одне – максимально оптимізувати свою діяльність для продовження успішної діяльності та підтримки стійкого економічного фронту, адже лише за таких умов можна наблизити перемогу України в цій війні.

ВИСНОВКИ

В роботі розглянуто причини виникнення кризових ситуацій у діяльності підприємств та особливості управління ризиком на підприємстві для запобігання банкрутству.

1. Відмічено, що в сучасній науковій літературі існує велика кількість класифікацій видів ризиків, що свідчить про відсутність єдиного підходу серед науковців до цього питання. Натомість є певною мірою уніфікований та загальноприйнятий підхід до процесу управління ризиками та основних його етапів. До основних етапів цього процесу можна віднести: ідентифікацію ризиків, їх аналіз та оцінку можливих наслідків, розробку та імплементацію стратегії та заходів по мінімізації цих ризиків, моніторинг ризиків. Також варто враховувати що процес управління ризиком на підприємстві по суті є безперервним і супроводжує всі етапи його діяльності.

2. Наголошено, що існує обширний перелік факторів, котрі можуть слугувати причиною виникнення кризового стану на підприємстві та як наслідок банкрутства. Загалом їх можна згрупувати в дві великі категорії: зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори є об'єктивними до підприємства, тобто менеджмент підприємства не може на них вплинути, отже їх треба враховувати і адаптуватись до них. До зовнішніх факторів можна віднести зокрема: світову економічну кризу, економічну політику уряду, зміни в законодавчій базі та інші. Натомість внутрішні фактори є суб'єктивними по відношенню до підприємства, отже тут все в руках менеджменту компанії. За рахунок ефективного підходу до управління, зокрема якісного ризик-менеджменту, їх можна мінімізувати. До внутрішніх факторів можна віднести зокрема: несвоєчасну реакцію на зміни в зовнішньому середовищі, неякісне стратегічне планування, неефективне використання ресурсів підприємства, технологічну відсталість та інші.

3. Зазначено, що вчасне виявлення факторів та ознак банкрутства, а також відповідне реагування на них, є важливими аспектами управління фінансовою стійкістю підприємств і запобігання банкрутству. Моделі прогнозування імовірності банкрутства є одним з основних інструментів для діагностування стану підприємств. Найпоширенішими з них є зокрема моделі: Альтмана, Р. Ліса,

Тафлера та Тішоу, Спрінгейта, універсальна дискримінантна модель та інші. Використання інструментів та методів діагностики фінансового стану та прогнозування банкрутства є доцільним, оскільки своєчасне виявлення негативних тенденцій на підприємстві збільшує шанси уникнення банкрутства та зменшення негативного впливу тих чи інших ризиків у діяльності підприємства.

4. Встановлено що протягом досліджуваного періоду, а саме 2019-2023 роки, підприємство є прибутковим. В той же час у 2020 році та 2023 році відбулось значне зниження обсягу отриманого прибутку. Зокрема станом на 2023 рік прибуток є мінімальним, по суті підприємство працює в нуль. Серед основних причин таких спадів можна виділити пандемію Covid19 у 2020 році та повномасштабне вторгнення в Україну у 2023 році, що не могло не вплинути на діяльність підприємства. Підприємство має відносно не поганий рівень фінансової стійкості за рахунок того що більшою мірою фінансує свою діяльність за рахунок власних коштів та особливо не залежить від зовнішніх запозичень. В той же час рівень ліквідності підприємства станом на 2023 рік свідчить про значний ризик неплатоспроможності у разі непередбачуваних обставин.

5. Відмічено, що основними інструментами котрі підприємство використовує для управління ризиками є: страхування ризиків, диверсифікація ризиків, вивчення ринку, вивчення конкурентів та інші. Виходячи з проведеного аналізу управління ризиками на підприємстві, доцільним є сфокусувати додаткову увагу на управлінні ризиком ліквідності та кредитним ризиком.

6. Відзначено, що згідно розрахунків ряду моделей для прогнозування ймовірності банкрутства на базі показників за 2019-2023 роки, можна зробити висновок про те, що ймовірність банкрутства підприємства не є надто високою, в той же час результати розрахунків показників моделей Альтмана, Спрінгейта та універсальної дискримінантної функції дають тривожні сигнали щодо тенденцій котрі спостерігаються на підприємстві та ймовірності банкрутства. Тому доцільним є розробка рекомендацій щодо управління ризиком на

підприємстві та визначення шляхів вдосконалення системи запобігання кризового стану підприємства.

7. Наголошено, що для забезпечення ефективного управління ризиками на підприємстві необхідно вивести цей процес на новий рівень систематизації та комплексності. Зокрема необхідно вибудувати чітку систему управління ризиками, зосередивши увагу на таких напрямках: оцінка та ідентифікація ризиків, розробка стратегій управління ризиком, а також впровадження системи моніторингу та контролю. Зокрема при розробці стратегії управління ризиком запропоновано вжити ряд заходів по мінімізації ключових ризиків у діяльності сільськогосподарського підприємства. Усі ці аспекти спрямовані на покращення рівня підготовленості підприємства до ризикових сценаріїв, що може позитивно вплинути на стійкість та успішність його функціонування в непередбачуваних умовах. Для вдосконалення системи запобігання кризового стану підприємства пропонується застосовувати відповідну модель направлену на здійснення заходів раннього виявлення та подолання негативних тенденцій в діяльності компанії.

8. Відмічено, що ключові етапи процесу запобігання кризового стану підприємства передбачають: аналіз показників фінансового стану підприємства (рівня його фінансової стійкості на базі розрахункових значень ключових коефіцієнтів), побудова моделей прогнозування ймовірності банкрутства на базі показників фінансової звітності (визначення напрямку діяльності залежно від результатів отриманих при побудові моделей), формування та імплементація комплексу заходів направлених на ефективне управління ключовими ризиками в діяльності підприємства та подолання негативних тенденцій виявлених на першому етапі, здійснення контролю ефективності імплементованих заходів (шляхом повторної побудови моделей прогнозування банкрутства та аналізу фінансового стану). Відповідний цикл рекомендується проводити з певною періодичністю для забезпечення постійного моніторингу аналізу фінансового стану, раннього виявлення негативних тенденцій та постійної адаптації підприємства до поточних умов функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Economic Development of Ukraine: Challenges and Prospects. Випуск 1. 2019. С. 44.
2. Vovk, O., Tkachenko, T., Smerichevska, S., Osypova, Ye., Raicheva, L. Implementation of modernization potential to ensure economic safety of enterprises. *Laplace em Revista (International)*. (2021).7(3), p. 363-373. DOI: 10.24115/S2446-62202021731304 (дата звернення: 10.01.2024).
3. Zharun O. V. MANAGEMENT OF INNOVATION RISKS. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2023. Вип 102. Ч. 2: Економічні науки. С. 234-243.
4. Бездітко, О. Є. Формування системного управління ризиками сільськогосподарських підприємств. 2024. С. 6. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/4447/1/Bezditko.pdf> (дата звернення: 16.11.2024).
5. Березуцький, В. В., Адаменко, М. І. Небезпечні виробничі ризики та надійність. НТУ «ХПІ». 2016. С. 33. URL: <http://surl.li/ughyn> (дата звернення: 12.11.2024).
6. Бечко, П. К.; Романова, А. О. Теоретичні основи впливу економічних ризиків на діяльність суб'єктів аграрного виробництва. *Ефективна економіка*. 2022, 2. С. 21. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 12.11.2024).
7. Бруханський Р. Ф. Оптимізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту аграрних підприємств України. 2023. С. 369. URL: <http://surl.li/ughvj> (дата звернення: 5.11.2024).
8. Вірста А. О. Загальні тенденції, проблеми та перспективи розвитку АПК в Україні. XII Студентська науково-практична конференція Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді. м. Черкаси, 9–10 квіт. 2024 р. С. 12–13. URL: http://csbc.edu.ua/documents/student/XII_03-2024.pdf. (дата звернення: 28.10.2024).
9. Войтко О.В. Статистичний аналіз збитків врожаю та загибелі сільськогосподарських культур при настанні страхового випадку. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2024. С. 15. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2024/dis_Voytko.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
10. Гіржева О.М., Бірченко Н.О. Стратегічний інструментарій ризик-менеджменту підприємств аграрної сфери. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Харків: ХНТУСГ, 2017. Вип. 185. С. 116-120. URL: https://nnibm.at.ua/2016/visnik_khntusg_185.pdf (дата звернення: 17.10.2024).

11. Євтушенко Г. В., Тимків Н. Я., Шешеня, А. А. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016, 17: С. 50. URL: <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/12.pdf> (дата звернення: 18.11.2024).
12. Єгорова, О. В., Дорогань-Писаренко, Л. О., Чіп, Л. О., Тютюнник, М. С. Оцінка підприємницького ризику в сільському господарстві. С.6. URL: <https://journals.urau.ua/tarp/article/download/146943/167060/368446> (дата звернення: 5.11.2024).
13. Жарун О.В., Нестерчук Ю.О., Чернега І.І., Бленда Н.А., Костюк В.С. ВПЛИВ ЛІДЕРСТВА НА ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИМИ ВІДНОСИНАМИ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ. Актуальні питання у сучасній науці. № 8(14). 2023 С. 150-163
14. Жмурко, І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування. Економічний дискурс. випуск 1. 2017. С. 44. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/279450> (дата звернення: 9.11.2024).
15. Кириченко, Н. В., Алещенко, Л. О. Теоретичні основи та класифікація ризиків з врахуванням особливостей функціонування підприємств аграрного сектору. 2021. URL: <http://dspace.ksaeu.kherson.ua/handle/123456789/6114> (дата звернення: 12.11.2024).
16. Кисіль Б. С., Бедрик Б. О. Сучасні підходи до управління ризиками в агропромисловому комплексі як передумова забезпечення стійкості галузі. Матеріали Х всеукраїнської науково-технічної конференції здобувачів вищої освіти за підсумками наукових досліджень 2022 року. Запоріжжя. 2023. С. 59. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/ate/wp-content/uploads/sites/41/zbirnyk-tez-2023-ed.-2.pdf> (дата звернення: 16.10.2024).
17. Контракти своп та їх особливості. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/8994356/page:9/> (дата звернення: 21.11.2024).
18. Коць О. О. Класифікація ризиків промислового підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2006. № 554. С. 96–103.
19. Кривда О. В., Макалюк І. В., Наливайко С. М. Ризики забезпечення конкурентоспроможності продукції швейних підприємств в умовах воєнного стану. Ефективна економіка. 2024. № 4. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.74>
20. Кривда О. В., Очеретяна О. В. Аналіз та методика управління ризиками на підприємствах деревообробної промисловості. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. № 25. С. 235–240.

21. Логістичний менеджмент: навчально-методичний комплекс з дисципліни: навчальний посібник для студентів другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» / уклад.: С.В.Смерічевська. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 104 с. URL : https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/49987/1/Logist_man.pdf (дата звернення: 10.01.2024)
22. Лошенко О. В., Мурована Т. О. Ризики ведення бізнесу в умовах воєнного стану та шляхи їх подолання. Ефективна економіка. 2023. № 2. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1166>
23. Мазур, Н. А. Класифікація ризиків аграрного підприємства для цілей бухгалтерського обліку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. С. 1286. URL: http://global-national.in.ua/archive/2-2014/02_2014.pdf#page=1401 (дата звернення: 7.11.2024).
24. Макалюк І. В., Бабенко І. Ю. Управління ризиками інвестиційних проектів. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2016. Випуск 18. С. 63–70. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/71422>
25. Макалюк І. В., Кашпуренко Т. О., Баранніков М. О. Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. Економіка та суспільство. 2023. № 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7>.
26. Макалюк І. В., Лайкова А. О. Фінансові ризики вітчизняних підприємств в умовах війни. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 25 квіт. 2024 р. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. С. 83–84. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/303665>.
27. Макалюк І. В., Фалько М. О., Захаров Н. В. Токенізація цінних паперів: особливості та перспективи для України. Ефективна економіка. 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.1.34>.
28. Мартин, О. М. Особливості формування системи управління ризиками в аграрних підприємствах. ЛНУП Матеріали конференції Частина 2. м. Львів, 22-23 березня 2022. С. 128. URL: <http://surl.li/ughtt> (дата звернення: 5.11.2024).
29. Методичний посібник щодо аспектів управління ризиками. (2021). Міністерство фінансів України. Київ 2022. URL: <http://surl.li/ugiaf> (дата звернення: 10.01.2024).
30. Міністерство фінансів України : сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 11.05.2024).
31. Недбалюк О. П. Програмування як інструмент управління ризиками в сільському господарстві. Social transformations of the national economy in the context of european integration processes: Collective monograph / Yu. Pasichnyk and

others: [Ed. by Doctors of Economics Sciences, Prof. Lupenko Yu., Pasichnyk Yu.] Shioda GmbH, Steyr, Austria, 2019. С. 145. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2702/1/mon_2019.PDF (дата звернення: 18.11.2024).

32. Потоки українського зерна у 2024/25 МР: зміна берегів. (2023). ASAP Agri. URL: <http://surl.li/ughzy> (дата звернення: 10.01.2024).

33. Приходько І. П., Павлова Г. Є. Хеджування в нейтралізації ризиків діяльності сільськогосподарських підприємств. 2021. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/5070/1/8.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).

34. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 04.01.2024).

35. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах : Постанова Нац. банку України від 11.06.2018 р. № 64 : станом на 24 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

36. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX : станом на 24 лип. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення: 28.10.2023).

37. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX : станом на 19 квіт. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 04.06.2024). (дата звернення: 17.10.2024).

38. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973-IV : станом на 20 жовт. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 28.10.2024).

39. Проскура, В. Ф., Білак Р.Г. Оцінка ефективності системи управління ризиками на підприємствах аграрної сфери. Економіка та управління АПК, Випуск 9. 2017. С. 602-605. URL: <http://surl.li/ughzk> (дата звернення: 20.12.2023).

40. Роз'яснення щодо розрахунків прогнозованих показників ефективності інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сфері теплопостачання. Роз'яснення від 28.06.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0079866-13#Text> (дата звернення: 10.01.2024)

41. Смерічевська С.В., Тимошенко А. О. Концептуальні основи управління логістичною активністю підприємства в умовах неоекономіки. Стратегічні імперативи сучасного менеджменту : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (17–18 березня 2016 р.). КНЕУ, 2016. — Ч. 2. С. 73-79. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/IIIkonf/16-5159_verstka_CH2.pdf#page=73 (дата звернення: 10.02.2024)

42. Соколюк С.Ю., Смолій Л.В., Жарун О.В. Роль держави у мінімізації ризиків в аграрній сфері економіки України. Економіка та суспільство. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4732> DOI: 10.32782/2524-0072/2024-67-78.
43. Соколюк С.Ю., Жарун О.В., Коротєєв М.А., Тупчий О.С. Сутність та теоретичні засади управління ризиками в митній справі. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О.О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань: Редакційно-видавничий відділ Уманського НУС, 2021. Вип 98. Ч. 2: Економічні науки. С. 244-253.
44. Стріжов О.С., Смерічевська С.В. Глобальні логістичні ризики та їх вплив на транспортні компанії. Проблеми підготовки професійних кадрів з логістики в умовах глобального конкурентного середовища: XXI МНПК 27 жовтня 2023 р. Збірник доповідей / Відп. ред. С.В. Смерічевська, Л.В. Савченко. К.: НАУ, 2023. С.428-430. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61582/> (дата звернення: 10.01.2024)
45. Тітова С. П. Особливості прояву ризику в діяльності аграрних підприємств. Агросвіт № 14, 2009. С. 157. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/14_2009/9.pdf (дата звернення: 20.11.2024).
46. ТОВ «ФРІДОМ ФІНАНС УКРАЇНА». Freedom Finance. URL: <http://surl.li/ughzf> (дата звернення: 04.06.2024). (дата звернення: 20.10.2024).
47. Томілін О. та ін. Управління ризиками в аграрному секторі : фінансовий аспект. Financial and credit activity problems of theory and practice. 2023. Т. 4, № 51. С. 150-151. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.4.51.2023.4096> (дата звернення: 16.10.2024).
48. Уланчук В.С., Соколюк С.Ю., Жарун О. В., Коротєєв М.А., Тупчий О. С. Аналіз проблеми безробіття в Україні в аспекті соціально-економічної безпеки. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва / Редкол.: О. О. Непочатенко (відп. ред.) та ін. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2022. Вип. 100. Ч. 2 : Економічні науки. С. 170--178.
49. Цимбалюк І. Що таке опціон і як він впливає на ваші фінансові можливості?. rates.fm. URL: <https://rates.fm/ua-uk/invest/sho-take-opcion/> (дата звернення: 04.06.2024). (дата звернення: 20.11.2024).
50. Чернівська Т. М. Управління ризиками в АПК як передумова забезпечення стійкості галузі. Ефективна економіка. 2015, 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4711> (дата звернення: 16.11.2024).